

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΚΑ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

**Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) της ΕΕ:
Θεσμικές εξελίξεις και εμπάθυνση της οικονομικής
διακυβέρνησης την περίοδο 2008-2016**

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Διεθνών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων

Επιβλέπων: Φακιολάς Ευστάθιος

Σπουδάστρια: Τσιαφίτσια Παναγιώτα

ΑΘΗΝΑ - 2017

**Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) της ΕΕ:
Θεσμικές εξελίξεις και εμβάθυνση της οικονομικής
διακυβέρνησης την περίοδο 2008-2016**

Επιβλέπων: Φακιολάς Ευστάθιος

Σπουδάστρια: Τσιαφίτσια Παναγιώτα

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις θεσμικές αλλαγές που συνέβησαν και εξακολουθούν να συμβαίνουν στο πλαίσιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης της ΕΕ. Αναντίρρητα, το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 αποτέλεσε μια ευκαιρία να ειπωθούν και να αντιμετωπιστούν οι δομικές αδυναμίες του πρότερου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, αλλά αυτό έπρεπε ταυτόχρονα να γίνει με τρόπο αποφασιστικό και άμεσο, καθώς θα βοηθούσε στην γρηγορότερη έξοδο από την κρίση. Εξάλλου, με τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά το 2008 έγινε προφανές πως η ανεπαρκής οικονομική ένωση είχε μερίδιο ευθύνης τόσο στο ξέσπασμα της κρίσης, όσο και στην αδυναμία γρήγορης εξόδου από αυτήν. Επομένως, η οικονομική εμβάθυνση θεωρήθηκε μονόδρομος και οι θεσμικές εξελίξεις που ακολούθησαν ήταν ποικίλες, ενώ κάποιες δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμη.

Στην εν λόγω εργασία γίνεται ανάλυση πρωτογενούς και δευτερογενούς βιβλιογραφίας. Η πρωτογενής βιβλιογραφία περιλαμβάνει πηγές όπως οι Κανονισμοί, οι Οδηγίες, αλλά και οι Συνθήκες της ΕΕ, δηλαδή πηγές τόσο από το πρωτογενές όσο και από το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ. Επίσης, περιλαμβάνει δελτία τύπου και εκθέσεις της Επιτροπής. Στη δευτερογενή βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε εμπεριέχονται συγγράματα τα οποία προσφέρουν τα εννοιολογικά εργαλεία για την ανάλυση και κατανόηση του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης.

Ακόμη, όσον αφορά τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, γίνεται και εννοιολογική ανάλυση με εργαλεία της έννοιες της κυριαρχίας και της συναρχίας. Οι έννοιες αυτές είναι κρίσιμες όσον αφορά το σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης που συνεχώς εξελίσσεται, διότι καταδεικνύουν την αλλαγή της παραδοσιακής βεσπφαλικής έννοιας της κρατικής κυριαρχίας προς μία περισσότερο κοινή κυριαρχία στον οικονομικό τομέα, όπου υπάρχει ενισχυμένη συνεργασία, στενότερη εποπτεία και αυστηρότερος έλεγχος προς όφελος του ευρωπαϊκού οικοδομήματος συνολικά. Αυτή η εξέλιξη προς την κοινή κυριαρχία εκφράζεται ορθά μέσα από την έννοια της συναρχίας.

Συμπερασματικά, τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ φέρονται να έχουν κάνει σημαντικά βήματα προς την εμβάθυνση της οικονομικής διακυβέρνησης, με ένα σύστημα ελέγχου και εποπτείας εκ των «άνω» να μεριμνά για την ορθή λειτουργία των

συμφωνηθέντων, ώστε να μην επαναληφθούν λάθη του παρελθόντος. Ωστόσο, υπάρχουν πολλά βήματα ακόμη να γίνουν για να επιτευχθεί πραγματικά η συναρχία. Η ΕΕ και τα κράτη-μέλη οφείλουν να ολοκληρώσουν τις θεσμικές αλλαγές που έχουν δρομολογηθεί και εν συνεχεία να αποτιμηθεί η αποτελεσματικότητα αυτών. Μελλοντικές μελέτες πρέπει να εστιαστούν ακριβώς στην αποτελεσματικότητα αυτή, αφού οι θετικές εξελίξεις θα δημιουργήσουν θετικές αντιδράσεις από τα κράτη μέλη και διάθεση για περαιτέρω εμπάθυνση, διαδικασία που καλείται επενέργεια διάχυσης.

Λέξεις-κλειδιά

Οικονομική διακυβέρνηση, κυριαρχία, συναρχία, εμπάθυνση, ολοκλήρωση, οικονομική κρίση.

Abstract

This paper examines the changes that have taken place and are still taking place within the framework of the EU's Economic and Monetary Union. Undeniably, the outbreak of the 2008 crisis was an opportunity to realize and face the structural weaknesses of the previous economic governance, in a decisive and immediate way, in order to help a quick exit from the crisis. Moreover, under the conditions created after 2008, it became obvious that the economic union was inadequate and therefore had a share of responsibility both in the outbreak of the crisis and in the failure to exit from it quickly. Therefore, economic deepening was considered as the only solution and the institutional developments that followed were varied, while some have not yet been completed.

In this essay we analyze primary and secondary bibliography. The primary bibliography consists of sources such as Regulations, Directives and EU Treaties, in other words primary and secondary EU law. Furthermore, primary bibliography includes Press Releases and Reports of the European Commission. Επίσης. Secondary bibliography is consisted of scholar's opinions, which serve as conceptual tools for the better comprehension and analysis of economic governance.

As far the followed methodology is concerned, there is also conceptual analysis, using as tools the concepts of sovereignty and synarchy. These concepts are critical of the ever-

evolving system of economic governance, as they demonstrate the change of the traditional westphalian concept of state sovereignty towards a more common dominance in the economic field, where there is enhanced cooperation, supervision and control for the benefit of the European construction as a whole. This development towards common sovereignty is rightly expressed through the notion of synarchy.

In conclusion, the EU Member States and institutions seem to have taken important steps towards deepening economic governance, with a system of control and supervision from "above" to ensure the proper functioning of the agreements so as not to repeat previous mistakes. However, there are still many steps that need to be taken to truly achieve synarchy. The EU and the Member States have to complete the institutional changes that have been launched and then evaluate their effectiveness. Future studies should focus precisely on this effectiveness, since positive developments will generate positive reactions from Member States and a willingness to further deepen, a process called diffusion effect.

Keywords

Economic governance, sovereignty, synarchy, deepening, integration, economic crisis.

ΕΣΔΔΑ Τσιαφίτσια Παναγιώτα, ©, 2017

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Δήλωση

«Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.»

Αθήνα, 27/10/2017

Υπογραφή

Τσιαφίτσια Παναγιώτα

Πρόλογος

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα εισηγητή της διπλωματικής μου, κο Φακιολά Ευστάθιο, για τις καίριες επισημάνσεις του καθ' όλη την πορεία της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας, την εξαιρετική επικοινωνία και την καθοδήγησή του, στοιχεία τα οποία με βοήθησαν να φέρω εις πέρας το τελευταίο στάδιο των σπουδών μου στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Επιπρόσθετα, ευχαριστώ θερμά τους συναδέλφους μου του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων για την υποστήριξή τους και την εξαιρετική συνεργασία μας σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μας στην ΕΣΔΔ.

Περιεχόμενα

Πίνακας συντμήσεων και συντομογραφιών	9
Εισαγωγή	11
Η εξέλιξη της κρατικής κυριαρχίας και η έννοια της συναρχίας στην ΕΕ.....	16
Η οικονομική διακυβέρνηση στην ΕΕ πριν το ξέσπασμα της κρίσης.....	19
Οι ανεπάρκειες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση.....	21
Προβλήματα και δυσλειτουργίες της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης	23
Το νέο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης ως απόρροια της κρίσης.....	26
Six-pack	27
Διαδικασία Υπερβολικών Ανισορροπιών	27
Euro-plus-pact.....	28
Δημοσιονομικό Σύμφωνο	28
Νέοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί και εργαλεία στήριξης	30
Two-pack	32
Η νέα λειτουργία των Επενδυτικών και Διαρθρωτικών Ταμείων	32
Ετήσιος κύκλος συντονισμού: Ευρωπαϊκό εξάμηνο	34
Αυστηρότερη εποπτεία τραπεζών και Τραπεζική Ένωση	35
Συμπεράσματα.....	39
Βιβλιογραφία	42

Πίνακας συντμήσεων και συντομογραφιών

EFSF	European Financial Stability Facility
EFSM	European Financial Stabilisation Mechanism
EIP	Excessive Imbalances Procedure
ESM	European Stability Mechanism
ΑΕγχΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΔΕΚΟ	Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί
δισ	Δισεκατομμύρια
ΔΥΕ	Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΔΕΤ	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΜΕ	Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΜΕ	Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση
ΕΣΑΚ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλισης Καταθέσεων
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΤΘΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΖΕΣ	Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών
ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΠΔΣ	Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΣΕΕ	Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΕΣ	Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης

ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΣΑ	Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης
ΣτΛ	Συνθήκη της Λισαβόνας
ΤΣ	Ταμείο Συνοχής

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά ένα ιδότυπο διεθνές μόρφωμα, μοναδικό στον κόσμο, καθώς δεν αποτελεί ούτε ομοσπονδιακό κράτος ούτε διεθνή οργανισμό ή συνομοσπονδία. Τα κράτη μέλη παραμένουν νομικά ανεξάρτητα και κυρίαρχα, αλλά σε ορισμένους τομείς αποφασίζουν να εκχωρήσουν αρμοδιότητες και μέρος της κυριαρχίας τους σε θεσμούς της ΕΕ, ώστε να επιτευχθούν συλλογικοί αλλά και εθνικοί στόχοι. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκε και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση με βασικούς στόχους τη διευκόλυνση της ενιαίας αγοράς, την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας και μακροπρόθεσμα την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης. Ακόμη, βασική επιδίωξη της ΟΝΕ υπήρξε η προστασία των συμφερόντων των κρατών μελών μέσα στην παγκόσμια αγορά (Μούσης, 2014). Τα κράτη, δηλαδή, για τους παραπάνω λόγους εκχώρησαν μέρος της εθνικής τους αυτονομίας και για να υπάρχει εξισορρόπηση αυτής της απώλειας κυριαρχίας οικοδομήθηκε ένα σύστημα διακυβέρνησης το οποίο θεμελιώθηκε στην πειθαρχία όλων των μελών όσον αφορά στα οικονομικά και νομισματικά θέματα. Υπήρξε, επομένως, με τη δημιουργία της ΟΝΕ μία προσπάθεια προώθησης της ολοκλήρωσης της ΕΕ, εν προκειμένω της οικονομικής ολοκλήρωσης, που θα μπορούσε να ερμηνευθεί και σαν απόπειρα μετάβασης -στον οικονομικό τομέα- από την κλασική βεστυφαλκή μορφή κρατικής κυριαρχίας προς τη συναρχία. Ως συναρχία νοείται η θεσμοθετημένη μορφή συλλογικής διακυβέρνησης μεταξύ συγκυρίαρχων δρώντων που αλληλεπιδρούν (Χρυσόχοου, 2006). Η έννοια των συγκυρίαρχων δρώντων είναι βαρύνουσας σημασίας όσον αφορά την κατανόηση της συναρχίας, καθώς καταδεικνύει πως στη συναρχία η κρατική κυριαρχία δεν εκλείπει, απλώς μετεξελισσεται.

Ωστόσο, η κρίση που ξέσπασε το 2008 στον ευρωπαϊκό χώρο και η διαρκής προσπάθεια ορισμένων κρατών μέχρι σήμερα να εξέλθουν από αυτή, έχει καταστήσει σαφές πως η μετάβαση αυτή είτε δε συνέβη αποτελεσματικά, είτε δε συνέβη καθόλου, με τους κανόνες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης να μην τηρούνται και τις ανάλογες κυρώσεις να μην επιβάλλονται. Κατανοώντας ότι αυτή η κατάσταση δε θα μπορούσε να συνεχιστεί μετά το 2008, αποφασίστηκε και άρχισε να συντελείται η οικονομική εμβάθυνση της ΕΕ στη βάση ενός αυστηρότερου πλέον συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Στο πλαίσιο αυτού του νέου συστήματος που βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, τα κράτη μέλη εκχωρούν

ολοένα περισσότερη κυριαρχία πραγματοποιώντας γρηγορότερα βήματα προς τη συναρχία, όπου η κυριαρχία θα είναι κοινή και θα εξυπηρετείται από την συλλογική πειθαρχία στους κανόνες. Ο στόχος είναι αυτή τη φορά η πειθαρχία να είναι πραγματική και ουσιαστική, ώστε να αποφευχθούν τα λάθη του παρελθόντος.

Για την κατοπινή ανάλυση της εξέλιξης του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης είναι χρήσιμο να αναφερθεί πως γενικά η διεθνής οικονομική ολοκλήρωση ανάμεσα σε τουλάχιστον δύο κράτη δύναται να λάβει ποικίλες μορφές και συνήθως εντάσσεται σε μία από τις παρακάτω (Θεοδωρόπουλος, 1997):

- Τομεακή συνεργασία: πρόκειται για την περισσότερο ήπια μορφή οικονομικής συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη, καθώς αφορά μόνο συγκεκριμένους τομείς και διασυνοριακά προγράμματα (π.χ. σχετικά με το εμπόριο, την ενέργεια, το περιβάλλον, τη βιομηχανία κ.ά.) που έχουν από κοινού συμφωνηθεί και δεν επεκτείνεται περισσότερο στις οικονομικές υποθέσεις εν τω συνόλω. Στόχος των συμφωνιών αυτών είναι η διευκόλυνση των περιφερειακών οικονομικών ανταλλαγών.
- Προτιμησιακή δασμολογική συμφωνία: με την προτιμησιακή σύμβαση ουσιαστικά συμφωνείται η μείωση των δασμών μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν. Και εδώ όπως και στην τομεακή συνεργασία η έκταση της συνεργασίας είναι περιορισμένη, καθώς αφορά κάθε φορά συγκεκριμένα εμπορεύματα και δεν συμβαίνει κάποιου είδους εναρμόνιση των εθνικών δασμολογίων. Τα προτιμησιακά συστήματα μπορεί να είναι αμοιβαία είτε μη αμοιβαία ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης των συμμετεχουσών χωρών (λ.χ. κράτη με όμοιο επίπεδο ανάπτυξης συνάπτουν αμοιβαίες συμφωνίες, ενώ μία αναπτυγμένη χώρα μπορεί να προβεί μονομερώς σε μείωση των δασμών τρίτης υπό ανάπτυξη χώρας).
- Μερική τελωνειακή ένωση: σε αυτήν την περίπτωση τα συμμετέχοντα κράτη διατηρούν τους αρχικούς δασμούς μεταξύ τους αλλά υιοθετούν κοινό εξωτερικό δασμολόγιο προς τις τρίτες χώρες.
- Ζώνη ελεύθερου εμπορίου ή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών: στη συγκεκριμένη περίπτωση τα συμμετέχοντα κράτη συμφωνούν σε μια εκτεταμένη ή και ολική απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ τους, όμως κάποια προϊόντα δύναται να εξαιρούνται (π.χ. γεωργικά). Το κάθε συμμετέχον κράτος διατηρεί το δικό του εξωτερικό δασμολόγιο προς τις τρίτες χώρες και ως εκ τούτου διατηρούνται και οι συνοριακοί έλεγχοι μεταξύ των κρατών, ώστε να

αποτραπούν οι τριγωνικές εισαγωγές. Μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου θεμελιώνεται και λειτουργεί με βάση τη διακυβερνητική συνεργασία, καθώς τα κράτη διατηρούν ανέγγιχτη την κρατική κυριαρχία τους και δεν υπάρχει εκχώρηση κυριαρχίας ούτε επενέργειες διάχυσης σε άλλα πεδία πολιτικής. Για τους λόγους αυτούς μια ΖΕΣ σημαίνει χαμηλό επίπεδο οικονομικής ολοκλήρωσης πριν από την έναρξη της εξελικτικής διαδικασίας.

- Τελωνειακή ένωση: η τελωνειακή ένωση αποτελεί μια εξελιγμένη ΖΕΣ που διαθέτει και κοινό εξωτερικό δασμολόγιο και αφορά, δηλαδή, όχι μόνο τα παραγόμενα στις συμμετέχουσες χώρες εμπορεύματα, αλλά όλα όσα βρίσκονται σε αυτές ανεξαρτήτως προέλευσης. Οι χώρες αυτές χάνουν την τελωνειακή ανεξαρτησία τους, οφείλουν να έχουν κοινή εμπορική πολιτική και ως εκ τούτου είναι σαφές πως αυτού του είδους η ένωση έχει επενέργειες διάχυσης και σε άλλα πεδία πολιτικής όπως εκτός της εμπορικής, η φορολογική, η αγροτική κ.ά. με την τελωνειακή ένωση ξεκινά η εξελικτική διαδικασία προς την πολυεθνική και όχι μόνο οικονομική ολοκλήρωση και υπάρχουν εκχωρήσεις εθνικής κυριαρχίας, όπως συνέβη και στην ΕΟΚ το 1968, αρχικά στα 6 ιδρυτικά κράτη μέλη. Στις ευρωπαϊκές χώρες ο τελωνειακός αφοπλισμός σήμανε την εξάλειψη των τελωνειακών δασμών και των ποσοτικών περιορισμών οι οποίοι απαγόρευαν την εισαγωγή ορισμένων προϊόντων σε ποσότητες μεγαλύτερες από αυτές που ήταν απαραίτητες για να καλυφθεί η εσωτερική ζήτηση που δεν καλυπτόταν από την εσωτερική παραγωγή. Θύμα αυτού του προστατευτισμού ήταν τελικά ο ευρωπαίος καταναλωτής που απολάμβανε τα αγαθά σε υψηλότερες τιμές.
- Κοινή αγορά: πρόκειται για μια Τελωνειακή Ένωση με ελεύθερη κινητικότητα παραγωγικών συντελεστών και με κοινή πολιτική όσον αφορά την κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών που προέρχονται από άλλες χώρες (δηλ, κοινούς κανονισμούς, περιορισμούς κ.λπ.). Στη διαδικασία της πολυεθνικής ολοκλήρωσης, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η Κοινή αγορά είναι το στάδιο εκείνο που αποβλέπει στην εξάλειψη όλων των ενδοκοινωνικών εμποδίων στις εμπορικές συναλλαγές, ώστε οι εθνικές αγορές να συγχωνευτούν σε μια ενιαία αγορά η οποία σταδιακά και με τις επενέργειες διάχυσης που λειτουργούν να προσεγγίζει μια αληθινή εσωτερική αγορά. Η Κοινή αγορά στο παράδειγμα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων βασίστηκε σε 4 ελευθερίες: ελευθερία εμπορευμάτων, εργασίας, κεφαλαίου και υπηρεσιών.

- Οικονομική ένωση: πρόκειται για μια Κοινή Αγορά, τα κράτη μέλη της οποίας, εκτός των άλλων, έχουν εναρμονίσει επιπλέον και τις οικονομικές πολιτικές τους, δηλαδή τη νομισματική, την περιφερειακή, τη δημοσιονομική και άλλες. Στην εμπειρία της ΕΕ, η δημιουργία της ΟΝΕ διακρίνεται σε τρία στάδια με το πρώτο να ξεκινά την 1^η Ιουλίου 1990 και να έχει ως στόχους την επίτευξη μεγαλύτερης οικονομικής σύγκλισης μεταξύ των κρατών και τη στενότερη συνεργασία των εθνικών κεντρικών τραπεζών τους. Κατόπιν, την 1^η Ιανουαρίου 1994 ξεκίνησε το επόμενο στάδιο της ΟΝΕ με βασικό στόχο τον περιορισμό των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και παράλληλα την ανεξαρτητοποίηση των κεντρικών τραπεζών, στοιχείο απαραίτητο για την ολοκλήρωση της ΟΝΕ. Σε διαφορετική περίπτωση τα κράτη δε θα ήταν σε θέση να τηρούν υγιή δημόσια οικονομικά. Ουσιαστικά, η ανεξαρτητοποίηση των κεντρικών τραπεζών των κρατών-μελών σημαίνει πως οι κυβερνήσεις τους δε θα είναι πλέον σε θέση να απολαμβάνουν πιστωτικές διευκολύνσεις ή να προβαίνουν σε υπεραναλήψεις (άρθρο 123 ΣΛΕΕ). Επομένως, με αυτόν τον τρόπο τα κράτη έπρεπε να προσαρμοστούν και να λειτουργούν όσον αφορά το δανεισμό τους σε συμφωνία με τους νόμους της αγοράς. Στη πορεία προς το τρίτο στάδιο της διαδικασίας ολοκλήρωσης της ΟΝΕ, ορίστηκαν τέσσερα κριτήρια τα οποία θα έπρεπε να ικανοποιούνται: ο πληθωρισμός έπρεπε να μην έχει μεγάλη απόκλιση από τον πληθωρισμό των τριών κρατών μελών με την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτό, το δημοσιονομικό έλλειμμα προς το ΑΕΠ να μην υπερβαίνει το 3% και το δημόσιο χρέος προς το ΑΕΠ το 60%. Ακόμη, έπρεπε να υπάρχει σταθερή ανάπτυξη που φαινόταν από τα μακροπρόθεσμα επιτόκια και τέλος να μην υπήρχε υποτίμηση-υπερτίμηση του εθνικού νομίσματος πέραν των ορίων που έθετε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα για τουλάχιστον 2 έτη πριν την υιοθέτηση του ευρώ. (άρθρο 140 ΣΛΕΕ). Στη 1 Ιανουαρίου 1999 έντεκα κράτη μέλη, τα οποία ικανοποιούσαν τα προαναφερθέντα κριτήρια, υιοθέτησαν το κοινό νόμισμα, ενώ στη συνέχεια εισήλθαν στην ευρωζώνη κι άλλα κράτη φτάνοντας σήμερα αυτή να μετρά 19 κράτη. Το Συμβούλιο δεν είχε αρμοδιότητα να εξετάσει εξαρχής εάν η Δανία και το ΗΒ πληρούσαν τα κριτήρια σύγκλισης, εφόσον οι χώρες αυτές είχαν γνωστοποιήσει πως δεν επιθυμούσαν να συμμετέχουν στην Τρίτη φάση της ΟΝΕ. Ωστόσο, τα υπόλοιπα κράτη που πρόκειται να ενταχθούν μελλοντικά συμμετέχουν σε όλες τις αναγκαίες διαδικασίες όπως είναι η οι κανόνες δημοσιονομικής πειθαρχίας και η εποπτεία, ώστε να φτάσουν να ικανοποιούν τα κριτήρια εισδοχής στην Ευρωζώνη (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017).

- Πολιτική ένωση: πρόκειται για τον ύψιστο βαθμό ολοκλήρωσης, καθώς αποτελεί μια οικονομική ένωση με επιπλέον κοινή εξωτερική πολιτική, κοινό αμυντικό δόγμα κ.λπ.

Από τη ΖΕΣ μέχρι και την πολιτική ενοποίηση κάθε στάδιο περιλαμβάνει το προηγούμενο, ενώ η εξελικτική διαδικασία κορυφώνεται με την ομοσπονδιοποίηση, δηλαδή την πολιτική ενοποίηση. Η ΕΕ βρίσκεται στο στάδιο της ΟΝΕ, αλλά απέχει ακόμη πολύ από την πολιτική ολοκλήρωση, αν και σε ορισμένα πεδία έχει υπερεθνικοποιήσει τις πολιτικές της μεταβιβάζοντας κρατική κυριαρχία στα θεσμικά όργανα. Ωστόσο, η ΟΝΕ ακόμη υστερεί σε σημαντικά σημεία, καθώς ούτε ως ή άλλως δεν έχουν υιοθετήσει ακόμη όλα τα κράτη της ΕΕ το κοινό νόμισμα, ενώ κατά την περίοδο της κρίσης φάνηκε πως και αυτά που ήδη λειτουργούν στο πλαίσιο της ΟΝΕ δεν ήταν διόλου αποτελεσματικά και δεν αντιμετωπίζονταν σε συνέπεια από τα μέλη. Συνεπώς, είναι εύλογο πως το στάδιο της ΟΝΕ χρειάζεται ακόμη πολλή δουλειά για να προχωρήσει μελλοντικά στο υψηλότερο στάδιο ολοκλήρωσης, αλλά και για να αποφύγει μελλοντικές κρίσεις στην επικράτειά της. Πάντως, φαίνεται πως τα κράτη-μέλη ακολουθώντας την πολιτική των μικρών βημάτων προχωρούν προς την εμβάθυνση του συντονισμού και της εποπτείας των οικονομικών πολιτικών τους, ώστε να βελτιώσουν τις ανεπάρκειες του συστήματος. Αυτή η μέση οδός υιοθετείται για αποφευχθεί η διάλυση της Ευρωζώνης και να συντελεστεί πρόοδος προς την οικονομική ολοκλήρωση, χωρίς να θιγεί στον πυρήνα της η κρατική κυριαρχία (Χρυσομάλλης, 2015).

Η εξέλιξη της κρατικής κυριαρχίας και η έννοια της συναρχίας στην ΕΕ

Στις μέρες μας, ίσως περισσότερο από ποτέ, εντείνονται οι συζητήσεις σχετικά με την ΕΕ και το πόσο στο πλαίσιο αυτής τα κράτη χάνουν, ή αλλιώς εκχωρούν, την κυριαρχία τους. Με την έννοια κυριαρχία συνήθως νοείται η εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία του κράτους. Ως εσωτερική κυριαρχία, σύμφωνα με το Βενιζέλο (2008, σ.321), ορίζεται η ακαταγώνιστη και πρωτογενής εξουσία η οποία ασκείται μέσα στα εδαφικά όρια του κράτους και συνεπάγεται την ικανότητα επιβολής σε όσους βρίσκονται εντός των ορίων αυτής, ακόμη και με δυνατότητα άσκησης νόμιμης βίας ως εργαλείο εξαναγκασμού. Η εξωτερική κυριαρχία, από την άλλη πλευρά, εκτείνεται πέραν της εδαφικής επικράτειας του κράτους και σημαίνει την ανεξαρτησία του στη διεθνή σκηνή, απέναντι δηλαδή στα άλλα κράτη, την αποκλειστική του αρμοδιότητα να συνάπτει διεθνείς συμβάσεις και να προσχωρεί σε άλλες νομικές οντότητες, καθώς και την απαγόρευση σε άλλους δρώντες να επέμβουν στα εσωτερικά του ζητήματα (Παπακωνσταντίνου, 2004).

Ωστόσο, οι έννοιες αυτές της κυριαρχίας, και ιδίως αυτή της εξωτερικής κυριαρχίας, δεν είναι απόλυτες, αλλά επηρεάζονται και περιορίζονται από το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς συνθήκες. Επιπρόσθετα, τα κράτη συμμετέχουν με τη θέλησή τους σε ενώσεις και μορφώματα για την επιδίωξη συλλογικών σκοπών και αυτή τους η συμμετοχή συνεπάγεται αναπόδραστα υποχρεώσεις και περιορισμούς (Παντελής, 2007, σ.40-43).

Όσον αφορά την ΕΕ, με τη συμμετοχή ενός κράτους στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα φαίνεται να πλήττεται η εξωτερική κυριαρχία του, δηλαδή η ικανότητά του να καθορίζει αποκλειστικά και μόνο αυτό τη θέση του στη διεθνή κοινότητα, αφού πρέπει να λαμβάνει, πλέον, υπόψη τις ενωσιακές δεσμεύσεις. Παράλληλα, επηρεάζεται και η εσωτερική κυριαρχία, με τη συνεχή μεταβίβαση λήψης πολιτικών αποφάσεων από το εθνικό επίπεδο στο ενωσιακό. Είναι εύλογο πως η εσωτερική και η εξωτερική κυριαρχία είναι αλληλένδετες και ο περιορισμός της μίας συνεπάγεται αναπόδραστα και περιορισμό της άλλης.

Γενικά, η έννοια της κυριαρχίας συνιστά μία έννοια ιδιαίτερα ρευστή και δυναμική, καθώς επηρεάζεται σημαντικά και από τις εξελίξεις της παγκοσμιοποίησης. Στο παρελθόν εξέχουσα θέση στη συζήτηση περί κρατικής κυριαρχίας καταλάμβανε η διακυβερνητική προσέγγιση που υποστήριζε πως τα κράτη πρέπει να διατηρούν αδιαπραγμάτευτα την κυριαρχία τους και να προβαίνουν σε συνεργασίες για να επιτύχουν τους εθνικούς στόχους τους. Στην

ευρωπαϊκή πραγματικότητα η διακυβερνητική προσέγγιση εκφράστηκε εν μέρει και με το γκωλικό πρότυπο, που φαντάστηκε την ΕΕ ως μία συνομοσπονδία ανεξάρτητων και κυρίαρχων κρατών, τα οποία διαμέσου της διπλωματικής οδού και επικοινωνίας επιδιώκουν το καθένα τους δικούς του εθνικούς στόχους και εξακολουθούν να ασκούς ανεπηρέαστα τα θέματα υψηλής πολιτικής. Ωστόσο, η παραδοσιακή αυτή άσκηση της κρατικής κυριαρχίας αδυνατεί να επιλύσει πολλά από τα σύγχρονα προβλήματα ενός κράτους και επομένως αυτά επιδιώκουν την ένταξη και τη συμμετοχή τους σε νέες μορφές πολιτικής οργάνωσης, από το περιφερειακό επίπεδο έως το παγκόσμιο. Η συμμετοχή αυτή σε συλλογικές μορφές οργάνωσης θεωρείται πλέον απαραίτητη και ανατρέπει την παρωχημένη παραδοσιακή προσέγγιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους. Ως εκ τούτου, σε τομείς όπως αυτός της άμυνας, της προστασίας του περιβάλλοντος, της οικονομίας κ.ά. είναι σαφές πως οι εθνικές υποθέσεις έχουν μεταλλαχθεί πλέον σε υπερεθνικές και, επομένως, τέτοιες πρέπει να είναι και οι αντίστοιχες πολιτικές ώστε να φέρουν αποτελέσματα.

Η πραγματικότητα αυτή περιγράφεται ικανοποιητικά μέσα από την λειτουργική προσέγγιση. Με βασικό εκπρόσωπο το Mitraný (1966) οι λειτουργιστές θεωρητικοί υποστήριξαν πως οι ανθρώπινες ανάγκες είναι κοινές και επομένως ως τέτοιες πρέπει να αντιμετωπίζονται. Με τη μεταβίβαση- εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς θεώρησαν πως οι ανάγκες αυτές θα ικανοποιούνται και σταδιακά οι λειτουργικές ταυτίσεις των ανθρώπων θα μετεξελιχθούν σε ταυτίσεις που υπερβαίνουν τα όρια του κράτους και για την ικανοποίησή τους απαιτούνται υπερεθνικές πολιτικές.

Σύμφωνα με τον Τσάτσο (2007) το μόνο αμετάβλητο στοιχείο της κρατικής κυριαρχίας με την παραδοσιακή της έννοια είναι το χωρικό-γεωγραφικό στοιχείο. Η γεωγραφική κυριαρχία παραμένει αναλλοίωτη την ίδια στιγμή που κάτω από την πίεση των παγκόσμιων οικονομικών εξελίξεων, της οικονομικής ενσωμάτωσης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης η κρατική κυριαρχία από αδιαίρετη, αποκλειστική και αναπαλλοτρίωτη μετασχηματίζεται σε σχετική, μεταβιβάσιμη, συλλογική και συνεναιτική, με αυξημένη συνεργασία και συνδιάθεση μεταξύ των κρατών.

Στο πλαίσιο της πολιτειακής ανάλυσης της ΕΕ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια της συναρχίας, η οποία σημαίνει την έντονη, προοδευτική και θεσμοθετημένη συλλογική διακυβέρνηση μεταξύ συγκυρίαρχων δρώντων, εν προκειμένω κρατών, που αλληλεπιδρούν

και συνεργάζονται. Οι νεολειτουργιστές, οι οποίοι αναμφίβολα βρίσκονται πιο κοντά στη πραγματικότητα της ΕΕ από όλες τις άλλες προσεγγίσεις που μελετούν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, υποστήριξαν ακριβώς αυτήν την προοδευτική, εντεινόμενη και θεσμοθετημένη συνεργασία στο πλαίσιο μιας περιφερειακής ένωσης γειτονικών κρατών-μελών (Haas, 1968). Τα κράτη υπό αυτήν τη θεώρηση δεν χάνουν την εθνική κυριαρχία τους και δε μεταβιβάζουν σε μια ανώτερη, υπερεθνική οντότητα το σύνολο των αρμοδιοτήτων τους. Οδηγούνται όμως σε ένα μετακρατικό σύστημα που σηματοδοτεί το τέλος της παραδοσιακής έννοιας της κρατικής κυριαρχίας και επικρατεί η λογική της συγκυβέρνησης με τα κυρίαρχα κράτη να προχωρούν σε συμφωνίες, συνεργασίες, συμβιβασμούς, συμμαχίες και διευθετήσεις για να επιτύχουν τους εκάστοτε στόχους τους. Σύμφωνα με τον Ernst Haas (1968), εκπρόσωπο της νεολειτουργικής προσέγγισης, η εκχώρηση αρμοδιοτήτων προοδευτικά προς θεσμικά όργανα θα οδηγούσε σταδιακά στην προσέγγιση των εθνών. Η νεολειτουργική προσέγγιση αποδείχθηκε εγγύτερη στην πραγματικότητα της ΕΕ διότι εδράζεται στην ιδέα της «επενέργειας διάχυσης» ή αλλιώς πολλαπλασιαστικής ενέργειας, η οποία σημαίνει πως η οικονομική ολοκλήρωση εδραιώνει την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών και αυτή με τη σειρά της οδηγεί στην ανάγκη και τη θέληση για δημιουργία επιπλέον υπερεθνικών θεσμών. Για παράδειγμα, η δημιουργία της τελωνειακής ένωσης δημιουργεί πιέσεις για την δημιουργία ενιαίας αγοράς χωρίς περιορισμούς για τους παραγωγικούς συντελεστές. Στη συνέχεια η δημιουργία της ενιαίας αγοράς οδηγεί στην ανάγκη για οικονομική και νομισματική ένωση, για να εξαλειφθούν οι συναλλαγματικοί κίνδυνοι και το κόστος συναλλάγματος. Η στενή οικονομική ολοκλήρωση που επιτυγχάνεται απαιτεί υπερεθνική θεσμική νομιμοποίηση και ως εκ τούτου η πολιτική ολοκλήρωση ακολουθεί την οικονομική.

Μελετώντας την έννοια της συναρχίας, αναδύεται περισσότερο μια κοινή κυριαρχία, η οποία θέτει τις βάσεις για την ανάδυση μιας νέας ενότητας, ενός πολιτικού πολιτισμού, μιας ενιαίας πολιτικής βούλησης και πρακτικής στα ζητήματα τα οποία εντάσσονται στην κοινή κυριαρχία. Η συναρχία στην ΕΕ αναδεικνύεται μέσα από αυτή την αναπόφευκτη και προφανή διάδραση του εθνικού στοιχείου με το ενωσιακό, ενώ η αποτελεσματικότητά της εξαρτάται από την ικανότητα των θεσμών να εξισορροπούν καταστάσεις και να προάγουν έννοιες όπως η συνυπευθυνότητα και η αμοιβαιότητα (Χρυσόχου, 2006).

Η οικονομική διακυβέρνηση στην ΕΕ πριν το ξέσπασμα της κρίσης

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2017) ως οικονομική διακυβέρνηση θεωρείται το σύστημα των θεσμικών οργάνων και των διαδικασιών που θεσπίστηκε στην ΕΕ με απώτερο στόχο το συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των μελών της. Ο συντονισμός αυτός δύναται να οδηγήσει σε οικονομική αλλά και κοινωνική πρόοδο τόσο της ΕΕ, όσο και των πολιτών. Οι κρίσεις στον χρηματοπιστωτικό, τον δημοσιονομικό και τον οικονομικό τομέα που ξεκίνησαν στον ευρωπαϊκό χώρο το 2008 κατέδειξαν ότι η ΕΕ είχε ανάγκη από ένα αποτελεσματικότερο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης σε σχέση με τον οικονομικό και δημοσιονομικό συντονισμό που εφαρμοζόταν έως τότε. Ανάμεσα στα βήματα που θεωρήθηκαν απαραίτητα είναι η ενίσχυση του συντονισμού και της εποπτείας των μακροοικονομικών και των δημοσιονομικών πολιτικών, αλλά και η θέσπιση ενός αυστηρού πλαισίου αποτροπής και αντιμετώπισης μελλοντικών τραπεζικών κρίσεων.

Ήδη από τη δημιουργία της ΟΝΕ εγκαινιάστηκε ένα σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης που είχε ως στόχο να διατηρήσει την σταθερότητα στην ΕΕ και ιδίως στην Ευρωζώνη, να διατηρήσει και να ενισχύσει την αξιοπιστία του κοινού νομίσματος και να δώσει ώθηση στις ευρωπαϊκές αγορές και οικονομίες. Ακρογωνιαίος λίθος αυτής της διακυβέρνησης υπήρξε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 και ουσιαστικά περιελάμβανε τα κριτήρια του Μάαστριχτ, ώστε να διασφαλίζεται πως οι χώρες μέλη που υιοθέτησαν το κοινό νόμισμα, αλλά και όσες προβλέπεται να το υιοθετήσουν προσεχώς, θα έχουν υγιή δημοσιονομικά και δε θα θέτουν σε κίνδυνο την ΟΝΕ. Τα κριτήρια αυτά, όπως προαναφέρθηκε, ήταν να διατηρείται το έλλειμμα χαμηλότερο του 3% του ΑΕΠ της χώρας και το χρέος μικρότερο του 60% του ΑΕΠ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017). Με τον τρόπο αυτό φαίνεται πως πρωταρχική επιδίωξη ήταν να αποτραπούν τα κράτη-μέλη από τον υπέρογκο δανεισμό και την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την αντιπληθωριστική πολιτική της ΕΚΤ. Παράλληλα, ο πληθωρισμός έπρεπε να συγκρατείται σε απόκλιση 1,5% από το μέσο όρο του πληθωρισμού των τριών μελών με την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτό. Να σημειωθεί εδώ πως από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας της και ακόμα και σήμερα με τις παρούσες συνθήκες η ΕΚΤ φέρεται να ασκεί έντονα αντιπληθωριστική πολιτική, με πολλές φωνές να υποστηρίζουν πως αυτός ήταν και ο λόγος που άργησε να

αντιδράσει με τον τρόπο που έπρεπε, ήτοι ποσοτική χαλάρωση, στην χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2008 (χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως οι ασυμμετρίες μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωζώνης δε συνετέλεσαν στην καθυστέρηση αυτή, αφού η ΕΚΤ δεν ήταν σε θέση να ασκήσει μια νομισματική πολιτική ευνοϊκή για όλα τα κράτη -μέλη). Το ΣΣΑ δέσμευε εξαρχής όχι μόνο τις χώρες της Ευρωζώνης, αλλά και τις υπόλοιπες που θα ολοκλήρωναν αργότερα την Τρίτη φάση της ΟΝΕ, δηλαδή την προσχώρηση στο κοινό νόμισμα, αλλά ο έλεγχος και η εποπτεία που ασκούταν υπήρξε αυστηρότερος στις χώρες του κοινού νομίσματος, διότι αυτές είχαν ισχυρότερη αλληλεξάρτηση. Σε περίπτωση που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωνε παράβαση των υποχρεώσεων για το έλλειμμα και το χρέος μιας χώρας ή προσέγγιση των ορίων, τότε ήταν σε θέση να προβεί σε συστάσεις προς τη χώρα αυτή. Εν συνεχεία η εν λόγω χώρα υποχρεούταν να παρουσιάσει τα μέτρα που επρόκειτο να λάβει για την επιδιόρθωση της κατάστασης μέσα σε σαφές χρονοδιάγραμμα (εκτός εάν αποδείκνυε πως βρίσκεται σε μεγάλη ύφεση με ανάλογη πτώση του ΑΕΠ της). Εάν το κράτος δε συμμορφωνόταν με τις συστάσεις της Επιτροπής, τότε η Επιτροπή ήταν αρμόδια να εκκινήσει την Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος κατά την οποία το κράτος τίθεται σε καθεστώς επιτήρησης από τα θεσμικά όργανα, στο πλαίσιο του οποίου οφείλει να εφαρμόσει διορθωτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του υψηλού ελλείμματος ή/και του δημόσιου χρέους (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014). Τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης ήταν υποχρεωμένα να υποβάλλουν στην Επιτροπή κάθε έτος επικαιροποιημένο πρόγραμμα σταθερότητας και ανάπτυξης με προοπτική τριετίας και οι χώρες εκτός Ευρωζώνης αντίστοιχα πρόγραμμα σύγκλισης και ανάπτυξης. Η ανάγκη να συμμορφώνονται και τα κράτη εκτός Ευρωζώνης με τα παραπάνω δεδομένα θεωρήθηκε εξαρχής επιτακτική όχι μόνο γιατί οφείλουν να συμπληρώσουν τα κριτήρια της ΣΕΕ για την πλήρη ένταξη στην ΟΝΕ (με εξαίρεση την Ιρλανδία και το ΗΒ που έχουν θέσει ρήτρα εξαίρεσης), αλλά και διότι οι οικονομικές διαταραχές που προκύπτουν σε ένα κράτος- μέλος, μέσω της κοινής αγοράς, επηρεάζουν όλα τα υπόλοιπα. Ωστόσο, οικονομικές κυρώσεις κατά κανόνα αφορούσαν εξαρχής στα κράτη-μέλη εντός ευρωζώνης (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017).

Οι ανεπάρκειες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση

Ήδη από το 2005, έγινε φανερό πως το ΣΣΑ δε λειτουργούσε αποτελεσματικά με τη Γαλλία και τη Γερμανία να επιβάλλουν αναθεώρησή του για να αποφύγουν να τεθούν σε ΔΥΕ (Wolf, 2012). Η αναθεώρηση αυτή κατέληξε σε ρήτρες εξαίρεσης από τη δημοσιονομική πειθαρχία, τις οποίες επικαλέστηκαν αρκετές χώρες μετά το 2008, γεγονός που χειροτέρευσε τους δημοσιονομικούς δείκτες και οδήγησε σε εμβάθυνση και επιμήκυνση της κρίσης. Παράλληλα, τα κράτη-μέλη στις περισσότερες περιπτώσεις είχαν καταφέρει να διατηρούν σταθερό το λόγο δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ τους, όμως δεν είχαν πετύχει την απαιτούμενη μείωση του λόγου αυτού (με μείωση του χρέους ως απόλυτο μέγεθος ή με οικονομική μεγέθυνση). Παρά ταύτα, η δυνατότητα επιβολής κυρωτικών μέτρων δεν εφαρμόστηκε (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014). Με το ξέσπασμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης η ευρωπαϊκή οικονομία φάνηκε εντελώς ανέτοιμη να αντιμετωπίσει τις διαταραχές που προκλήθηκαν με ιδιαίτερα ευάλωτα τα κράτη-μέλη με υπέρογκο χρέος και διαρθρωτικά προβλήματα (λ.χ. χαμηλή ανταγωνιστικότητα), όπως και η Ελλάδα. Από αυτό το χρονικό σημείο και έπειτα κατέστη φανερό πως ένας καλύτερος οικονομικός συντονισμός με αυστηρότερο έλεγχο και πειθαρχία είναι απαραίτητος.

Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται ποικίλοι λόγοι για τους οποίους το ΣΣΑ υπήρξε υπερβολικά φιλόδοξο και τελικά δεν κατάφερε να συντονίσει τις δημοσιονομικές επιδόσεις των ευρωπαϊκών κρατών πριν από την κρίση του 2008. Ο βασικός λόγος για τον οποίο το ΣΣΑ δεν μπόρεσε να επιτελέσει το στόχο του ήταν επειδή τα κράτη-μέλη παρέμεναν κυρίαρχα για την άσκηση της δημοσιονομικής τους πολιτικής και, όπως φάνηκες, όσο οι συνθήκες το επέτρεπαν δεν συμμορφώθηκαν στους κανόνες που έθετε το ΣΣΑ. Αυτή η στάση τους ενισχύθηκε και από τη μη ενεργοποίηση του συστήματος κυρώσεων που προβλεπόταν, το οποίο κατέληξε αναξιόπιστο.

Η κρίση, η οποία το 2009 είχε πλέον γίνει αισθητή στα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, αλλά όχι μόνο σε αυτά, αποτέλεσε ουσιαστικά το αποκορύφωμα άλλων επιμέρους κρίσεων μικρότερης έντασης, όπως η τραπεζική, η οικονομική και η κρίση χρέους. Οι οικονομικές αποκλίσεις που παρουσίαζαν επί πολλά έτη τα κράτη μέλη της ΕΕ, αλλά και η συνεχής καταστρατήγηση του ΣΣΑ αναμενόταν να έχουν συνέπειες με την αναστροφή του

οικονομικού κύκλου. Αυτή η πραγματικότητα που αγνοήθηκε εντελώς από τους διαχειριστές της οικονομικής πολιτικής, έφερε το ΣΣΑ σε πραγματικά οριακό σημείο, όπως προαναφέρθηκε, ήδη από το 2005. Σε μία νομισματική ένωση η οικονομική δραστηριότητα των μελών πρέπει να είναι ευέλικτη και να μπορεί ανά πάσα στιγμή να προσαρμοστεί στις οικονομικές μεταβολές. Στην ΕΕ αυτό δε συνέβη, αφού οι μεγάλες οικονομικές αποκλίσεις ανάμεσα στα κράτη- μέλη όχι μόνο δε διορθώνονταν με στόχο τη σύγκλιση, αλλά αυξάνονταν. Αποκλίσεις σε δείκτες όπως η παραγωγικότητα, οι μισθοί, ο πληθωρισμός, το επίπεδο ανεργίας κ.λπ. ήταν εύλογο πως σε περίπτωση αντιστροφής του οικονομικού κύκλου, δε θα επέτρεπαν στην ΕΚΤ να ακολουθήσει μια ενιαία και αποτελεσματική πολιτική. Λόγω αυτών των αποκλίσεων, σε περίπτωση κρίσης, ήταν αναμενόμενο πως τα κράτη θα επιζητούσαν διαφορετικές πολιτικές ανάλογα με την κατάστασή τους (π.χ. περιοριστική-αντιπληθωριστική νομισματική πολιτική, είτε τονωτική επεκτατική πολιτική για ενίσχυση της ανάπτυξης κλπ).

Το 2007 το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ αντιμετώπισε μεγάλη κρίση με πολλές τράπεζες όπως η Lehman Brothers, να χρεωκοπούν. Αυτό συνέβη επειδή είχαν εκτεθεί σε μεγάλο βαθμό σε ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου. Οι χρεωκοπίες και τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στις ΗΠΑ δε θα μπορούσαν φυσικά στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας να μην επηρεάσουν και τις ευρωπαϊκές οικονομίες με μια χρονική υστέρηση ενός περίπου έτους. Όταν η χρηματοπιστωτική κρίση άγγιξε τις τράπεζες σε όλον τον κόσμο, τα πρώτα συμπτώματα της κατάστασης και οι πρώτες, παράλληλα, αντιδράσεις ήταν η διακοπή του διατραπεζικού δανεισμού και η γενικότερη παράλυση του παγκόσμιου τραπεζικού συστήματος. Πολλά ευρωπαϊκά κράτη, εντός και εκτός Ευρωζώνης, φρόντισαν άμεσα να υποστηρίξουν τις τράπεζες τους με τη μορφή εγγυήσεων και άμεσης εισφοράς κεφαλαίων, ώστε να αποτρέψουν την χρεωκοπία τους και τις καταστροφικές συνέπειες που αυτή θα είχε σε πολλά μακροοικονομικά μεγέθη. Δεδομένου του ότι πολλά από τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν είχαν κατορθώσει να πληρούν σταθερά το ΣΣΑ και αντίθετα εκμεταλλευόμενα την θετική οικονομική συγκυρία συγκεντρωναν ελλείμματα και αύξαναν το δημόσιο χρέος τους, η στήριξη προς τις τράπεζες εκτροχίασε την κατάσταση επιβαρύνοντας τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Παρ'όλες τις μεμονωμένες προσπάθειες των κρατών μελών η οικονομία της ΕΕ περιήλθε σε βαθιά ύφεση το 2009. Για να αντιμετωπίσουν αυτήν την κατάσταση οι χώρες της ΕΕ προέβησαν στην άσκηση επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών. Ωστόσο, δεν ήταν όλες οι χώρες σε θέση να ασκήσουν τέτοιου είδους πολιτικές για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς πολλές από αυτές ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες και το δημόσιο χρέος τους που αυξανόταν με αλματώδεις ρυθμούς έπαυε να θεωρείται πλέον βιώσιμο, γεγονός που οδήγησε σε κρίσεις δημοσίου χρέους σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία. Με το να πάψει το δημόσιο χρέος να θεωρείται βιώσιμο, οι διεθνείς αγορές αμφιβάλουν για την αξιοπιστία της χώρας και για τη δυνατότητά της να εξυπηρετεί το χρέος, άρα αυξάνουν σημαντικά τα ασφάλιστρα κινδύνου για το δανεισμό μιας τέτοιας χώρας (De Grauwe, 2011). Σταδιακά, αυτή η κρίση αξιοπιστίας και η αύξηση των επιτοκίων καθιστά το δανεισμό απαγορευτικό και η χώρα τίθεται «εκτός αγοράς». Αυτό συνέβη και στην περίπτωση ορισμένων χωρών της ΕΕ, όπου το επιτόκιο για την αγορά κρατικών ομολόγων διαμορφώθηκε σε τέτοιο ύψος που δεν επέτρεπε στις εν λόγω χώρες να δανειστούν από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Ωστόσο, το πρόβλημα δεν περιορίστηκε στις συγκεκριμένες χώρες, αλλά η κρίση αξιοπιστίας έπληξε και άλλες της ΕΕ, διότι πολλές τράπεζές τους κατείχαν κρατικά ομόλογα των πλέον αδύναμων οικονομικά κρατών (European Commission, 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, η κρίση αξιοπιστίας και ρευστότητας άγγιξαν το σύνολο της ΕΕ και έθεσαν ερωτήματα για τη μελλοντική πορεία της Ευρωζώνης και της ΕΕ συνολικά.

Παρά το γεγονός πως αναμφίβολα σε αρχικό στάδιο η Ευρωζώνη περιήλθε σε κρίση, κυρίως εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης που συνέβη σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν είναι αμελητέα η ευθύνη των κρατών μελών, αλλά και του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης για το γεγονός πως η κρίση αυτή μεξελίχθηκε σε άλλα είδη κρίσης και έγινε μόνιμη κατάσταση (Wolf, 2012), καθώς τα προβλήματα και οι δυσλειτουργίες του εν λόγω συστήματος ήταν σοβαρά.

Προβλήματα και δυσλειτουργίες της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης

Καταρχάς, είναι σημαντικό αναλύοντας την κρίση με την οποία ήρθε αντιμέτωπη η ΕΕ και η Ευρωζώνη και από την οποία ορισμένες χώρες δεν έχουν ακόμη εξέλθει, να τονιστεί πως η Ευρωζώνη ίσως να μην αποτελούσε εξαρχής άριστη νομισματική περιοχή. Ως τέτοια

ορίζεται μια ομάδα χωρών η οποία με την υιοθέτηση κοινού νομίσματος απολαμβάνει μεγάλο όφελος και μικρό κόστος (Johnson, H., Swoboda, A., 2013). Στον ευρωπαϊκό νομισματικό χώρο, παρά το γεγονός πως αρχικά θεωρήθηκε ότι υπάρχει ένας σημαντικός βαθμός ενοποίησης που τον καθιστούσε άριστη νομισματική περιοχή, ωστόσο εξέλιπαν και εξακολουθούν να εκλείπουν σημαντικά στοιχεία για να επαληθεύεται κάτι τέτοιο, όπως τα χαμηλά επίπεδα που αφορούν την κινητικότητα της εργασίας και την ευελιξία των μισθών. Παράλληλα, η ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών εντός Ευρωζώνης έχει ολοκληρωθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στις αγορές χονδρικής, αλλά υστερεί πολύ όσον αφορά στη λιανική αγορά.

Το σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης της ONE παρουσίαζε εξ αρχής δομικές δυσλειτουργίες οι οποίες έγινε προσπάθεια μετά το ξέσπασμα της κρίσης να εντοπιστούν έστω και καθυστερημένα και να διορθωθούν. Σύμφωνα με τον Schelkle (2012), η νομισματική πολιτική της ΕΕ εστίαζε αποκλειστικά στην σταθερότητα των τιμών, στη διατήρηση δηλαδή χαμηλού πληθωρισμού (με όριο το 2%), τοποθετώντας σε δεύτερη μοίρα άλλους στόχους όπως η οικονομική μεγέθυνση και η μείωση της ανεργίας. Ως εκ τούτου η κοινή νομισματική πολιτική προσηλωμένη στον πληθωριστικό της στόχο δεν ήταν πρόθυμη να χρησιμοποιήσει εργαλεία αντικυκλικής πολιτικής και γι' αυτό καθυστέρησε τόσο να αντιδράσει με ποσοτική χαλάρωση στην κρίση. Για την προσήλωση αυτή της ΕΚΤ στον πληθωρισμό και το μονεταριστικό μοντέλο αναφέρεται πως η ΕΚΤ υιοθέτησε τις στοχεύσεις της Γερμανίας, η οποία έχει ως βασικό μέλημα την σταθερότητα των τιμών (Παπαστάμκος και Κότιος, 2011).

Παράλληλα, και ενώ η ΕΚΤ ήταν προσηλωμένη στον πληθωριστικό της στόχο, τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης ήταν κι εκείνα ανίκανα να ασκήσουν μακροοικονομικές αντικυκλικές πολιτικές, εξαιτίας των δημοσιονομικών περιορισμών. Άρα σε περιόδους ύφεσης τα κράτη δεν μπορούν κατά το δοκούν να υποστηρίξουν τις οικονομίες τους. Σε περίοδο κρίσης ή και εκτροχιασμού των εξωτερικών ελλειμμάτων καλούνται να ασκήσουν αντιδημοφιλείς πολιτικές (π.χ. εισοδηματικές) που πλήττουν την κοινωνική πολιτική και προκαλούν έντονη λαϊκή δυσαρέσκεια. Οι κοινωνικές αναταραχές και αντιδράσεις όταν είναι έντονες και συντονισμένες μπορούν να κάνουν τις πολιτικές που επιχειρούνται αναποτελεσματικές, καθώς οι πολίτες επιδιώκουν να αποφύγουν το επιπλέον βάρος που τους ανατίθεται.

Την ίδια στιγμή, είναι εύλογο πως ο προϋπολογισμός της ΕΕ δε θα μπορούσε να βοηθήσει σε περιόδους ύφεσης για ποικίλους λόγους. Καταρχάς, η ΕΕ δεν είναι ένα ομοσπονδιακό σύστημα για να διαθέτει ενιαία δημοσιονομική πολιτική, ενώ τα κράτη μέλη της παρουσιάζουν σοβαρές ασυμμετρίες μεταξύ τους, γεγονός που θα έκανε πολύ δύσκολο να ασκηθεί μια τέτοια πολιτική. Αλλά ακόμα και αν αυτό ήταν επιθυμητό, ο προϋπολογισμός της ΕΕ είναι ιδιαίτερα χαμηλός και δε θα επαρκούσε για την άσκηση αντικυκλικής πολιτικής.

Ένα σοβαρότατο λάθος στο σχεδιασμό της νομισματικής πολιτικής και του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης προ κρίσης το οποίο είχε σοβαρές επιπτώσεις τα έτη που ακολούθησαν, ήταν πως η εκχώρηση της κυριαρχίας στο νομισματικό τομέα δεν συνέβη με ανάλογες κινήσεις στον οικονομικό πυλώνα. Σύμφωνα με τους Παπαστάμκο και Κότιο (2011), η δημοσιονομική, η εισοδηματική και η κοινωνική πολιτική είχαν σαφώς περιορισμούς, όμως παρέμεναν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών ως εθνικές πολιτικές και δεν υπήρξε μια πραγματική οικονομική ένωση όπως η ΟΝΕ υποδήλωνε. Έτσι, σε περιόδους ευνοϊκών οικονομικών συνθηκών τα κράτη συχνά δεν ακολουθούσαν τους ενδεδειγμένους κανόνες συντονισμού.

Σύμφωνα με τον Eichengreen (2009), οι σχεδιαστές της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης προ κρίσης έκαναν την αφελή παραδοχή πως οι δημοσιονομικοί περιορισμοί που έθετε το ΣΣΑ σε συνδυασμό με το χαμηλό ρυθμό πληθωρισμού, θα ήταν αρκετά για να αποφευχθούν οι κρίσεις στο εσωτερικό της ΕΕ. Ωστόσο, αφενός τα κράτη δεν υπάκουαν επί σειρά ετών στους κανόνες του ΣΣΑ, αφετέρου η κρίση του 2008 ήλθε εξωγενώς και όχι από το εσωτερικό της ΕΕ, απλώς οι ασυμμετρίες ανάμεσα στα κράτη έκαναν πιο δυσχερή την κατάσταση. Τότε έγινε εμφανές πως στο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης δεν είχαν προβλεφθεί μηχανισμοί αντιμετώπισης κρίσεων. Ενδεχομένως, αυτό να έγινε και συνειδητά για να δοθεί το μήνυμα στους επενδυτές πως δεν υπάρχει περίπτωση να ξεσπάσει κάποια κρίση στον ευρωπαϊκό χώρο.

Επιπρόσθετα, παραγνωρίστηκε πλήρως η σημασία της μεταφοράς εισοδημάτων από τις πιο ευνοημένες από την Ευρωζώνη χώρες προς τις λιγότερο ευνοημένες. Χώρες με αδύναμες οικονομίες και μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών θεωρήθηκε πως έπρεπε να φέρουν ολοκληρωτικά το βάρος των διορθωτικών μέτρων χωρίς βοήθεια και να χρηματοδοτούνται από τις διεθνείς αγορές (Wolf, 2012). Η Ευρωζώνη δεν υπήρξε

δημοσιονομική ένωση και δεν είχε μηχανισμό μεταφοράς εισοδημάτων, επειδή δεν υπήρχε η πρόθεση για κάτι τέτοιο.

Τα λάθη στο σχεδιασμό της οικονομικής διακυβέρνησης προ κρίσης δεν σταματούν εδώ. Με την εκχώρηση της νομισματικής και συναλλαγματικής τους κυριαρχίας τα μέλη της Ευρωζώνης απώλεσαν τη δυνατότητα προσφυγής στις κεντρικές τους τράπεζες για παροχή ρευστότητας, χωρίς να προβλέπεται από το σύστημα κάποιου είδους «έσχατος δανειστής» σε αντάλλαγμα. Δηλαδή, τα κράτη μέλη εξαρτώνταν αποκλειστικά από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, με αποτέλεσμα εάν αυτές διακόψουν το δανεισμό το κράτος να έχει μόνο τις λύσεις του εξωτερικού δανεισμού ή της χρεωκοπίας (De Grauwe 2011). Η ΕΚΤ δεν επιτρέπεται να δανείζει απευθείας τα κράτη μέλη, ενώ η νομισματική της πολιτική επηρεάζεται ξεκάθαρα από τον αντιπληθωριστικό της στόχο, αλλά και από τις ασυμμετρίες των διάφορων κρατών, με αποτέλεσμα να καθυστερεί να αντιδράσει σε περιόδους κρίσεων όπως με εκείνη του 2008.

Το νέο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης ως απόρροια της κρίσης

Το προηγούμενο κεφάλαιο καταδεικνύει πώς το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 αποκάλυψε με τον τραγικότερο τρόπο τις αδυναμίες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα, έγινε φανερό η ασυμμετρία ανάμεσα στη νομισματική ένωση και στην ανυπαρξία όχι μόνο οικονομικής ένωσης, αλλά και οικονομικού συντονισμού. Βεβαίως, τα κράτη-μέλη με το άρθρο 121 ΣΛΕΕ, συμφώνησαν πως οι οικονομικές τους πολιτικές θα ασκούνται «από κοινού, με σκοπό να συμβάλλουν στους στόχους της Ένωσης». Παρά τη διαβεβαίωση αυτή μέσω της Συνθήκης δε έγιναν ουσιαστικά βήματα μέχρι το 2008, οπότε και αποφασίστηκε εμβάθυνση της οικονομικής διακυβέρνησης και μάλιστα με χαρακτήρα κατεπείγοντος. Βασικά στοιχεία του νέου συστήματος είναι η στενότερη συνεργασία, η ευρύτερη εποπτεία και η ισχυρή αλληλεξάρτηση τόσο μεταξύ των κρατών μελών, όσο και μεταξύ των κρατών και των θεσμών (Βουλή των Ελλήνων, 2014). Οι νέοι θεσμοί, εργαλεία και διαδικασίες που εμφανίστηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή θα αναλυθούν διεξοδικά στη συνέχεια με χρονολογική σειρά:

Six-pack

Το 2011 υιοθετήθηκε μια δέσμη νομοθετικών μέτρων, το λεγόμενο «εξάπτυχο» (six-pack) που περιλαμβάνει 5 Κανονισμούς και μία Οδηγία. Με το «εξάπτυχο» το ΣΣΑ έγινε πιο ευέλικτο (λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε κράτους-μέλους), αλλά και πιο αυστηρό (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014), ενώ παράλληλα είναι συμβατό με τη λογική της Συνθήκης της Λισαβόνας και φιλοφοξεί να επαναφέρει την ευρωστία στις οικονομικές υποθέσεις της ΕΕ.

Με το σύνολο αυτών των νομοθετικών πράξεων καθιερώνεται ένας κυκλικός μηχανισμός εποπτείας και συντονισμού, το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, ενώ η εποπτεία εκ μέρους της Επιτροπής επεκτείνεται σε ποικίλες. Επίσης, καθιερώνει τη λεγόμενη διαδικασία αντίστροφης πλειοψηφίας που κάνει δυσχερέστερη την διακοπή της διαδικασίας από μια ομάδα χωρών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017). Η διαδικασία αντίστροφης πλειοψηφίας σημαίνει πως τα κράτη για να αποφύγουν κάποια κύρωση θα πρέπει να συγκεντρώσουν υπέρ τους την πλειοψηφία στο Συμβούλιο, ενώ πρωτίτερα συνέβαινε το αντίθετο, ήτοι η πλειοψηφία χρειαζόταν για την επιβολή της κύρωσης.

Διαδικασία Υπερβολικών Ανισορροπιών

Παράλληλα, με το «εξάπτυχο» και τον Κανονισμό 1176/2011 θεσπίστηκε η «Διαδικασία Υπερβολικών Ανισορροπιών» (Excessive Imbalances Procedure), η οποία αποτελεί ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης, για να προβλέπονται άμεσα και να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά οι μακροοικονομικές διαταραχές στα κράτη-μέλη. Σύμφωνα με αυτήν, κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ αξιολογείται βάσει ενός καταλόγου δεικτών (λ.χ. ιδιωτικά χρέη, οικιστικές φούσκες, αυξήσεις μισθών, ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών, μοναδιαίο κόστος εργασίας κ.λπ.), ώστε να διασφαλίζεται ότι δε διακυβεύεται η οικονομική σταθερότητα λόγω σημαντικών ανισορροπιών/ασυμμετριών σε ορισμένα κράτη-μέλη. Όποια χώρα κρίνει το Συμβούλιο πως παρουσιάζει τέτοιες ανισορροπίες θα πρέπει να προβεί άμεσα σε διορθωτικές ρυθμίσεις άμεσα. Μάλιστα, για τις χώρες της Ευρωζώνης η συμμόρφωση είναι πιο επιτακτική, διότι προβλέπονται πρόστιμα σε περίπτωση που δε συμμορφώνονται με τις συστάσεις. Η ΕΙΡ τέθηκε σε εφαρμογή επειδή με το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 έγινε φανερό πως οι μεγάλες διαφορές στην ανταγωνιστικότητα των επιμέρους οικονομιών που συναπαρτίζουν την ευρωπαϊκή οικονομία και οι διαφορές σε άλλα μακροοικονομικά μεγέθη

συχνά υποκρύπτουν σοβαρότερες δυσλειτουργίες και όταν η οικονομική συγκυρία παύει να είναι ευνοϊκή οδηγούν σε σοβαρά προβλήματα. Επομένως, η εποπτεία έπρεπε να επεκταθεί και σε μακροοικονομικά θέματα. Όπως έδειξαν οι περιπτώσεις της Ιρλανδίας και της Ισπανίας δεν αρκούν δημοσιονομικοί περιορισμοί για να προληφθούν ή αποφευχθούν δυσκολίες αναχρηματοδότησης ή χρεοκοπίας, καθώς οι συγκεκριμένες χώρες είχαν λόγο χρέους προς ΑΕΠ σε χαμηλά ή αποδεκτά επίπεδα, όμως οι μακροοικονομικές ισορροπίες εκτροχίασαν ταχύτατα το χρέος με την αντιστροφή του οικονομικού κύκλου (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014).

Euro-plus-pact

Την ίδια χρονική περίοδο υπογράφεται το Euro-plus-pact, το οποίο επεκτείνει το ρόλο της Επιτροπής σε θέματα που παραδοσιακά παρέμεναν στον έλεγχο του κράτους, όπως η απασχόληση και η εκπαίδευση, η εισοδηματική πολιτική, η προώθηση ενός συστήματος ευελιξίας και ασφάλειας στην αγορά εργασίας (flexicurity) κ.ά. Οι κύριοι στρατηγικοί στόχοι είναι να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των οικονομιών, να μειωθεί η ανεργία και να δημιουργηθούν εκείνες οι συνθήκες που θα επιτρέπουν τη διατήρηση υγιών δημόσιων οικονομικών. Πρόκειται για πολιτική συμφωνία ανάμεσα σε κράτη-μέλη εντός και εκτός Ευρωζώνης και λειτουργεί με βάση την «ανοιχτή μέθοδο συντονισμού». Για να παρακολουθείται η εξέλιξη των δεσμεύσεων και η πρόοδος των κρατών σε αυτούς τους τομείς καταρτίζονται ετησίως προγράμματα δράσης που τελικά ενσωματώνονται σε άλλα όπως τα Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων.

Παρ' ότι οι στόχοι είναι κοινοί και τα κράτη-μέλη συμφωνούν στο ποια βήματα πρέπει να γίνουν, ωστόσο το με ποιους τρόπους θα επιτευχθούν παραμένει αποκλειστική αρμοδιότητα του κάθε κράτους. Μόνη αρμοδιότητα των θεσμικών οργάνων (του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Επιτροπής) είναι η γενικότερη εποπτεία της εφαρμογής των δράσεων.

Κατά πολλούς το Euro-Plus-Pact πλήττει ακόμη βαθύτερα την εθνική κυριαρχία, ενώ για άλλους, όπως ο Daniel Gros (2011) δεν είναι όσο ασυτηρό και δεσμευτικό θα έπρεπε να είναι.

Δημοσιονομικό Σύμφωνο

Το 2012 τέθηκε σε ισχύ το Σύμφωνο για τη Σταθερότητα, το Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην ΟΝΕ ή αλλιώς Δημοσιονομικό Σύμφωνο (Fiscal Compact), το οποίο

αποτελεί μια αυστηρότερη εκδοχή του ΣΣΑ. Το Δημοσιονομικό Σύμφωνο υπεγράφη από τα 17- εκείνη την περίοδο- μέλη της Ευρωζώνης, αλλά και από 6 ακόμη κράτη της ΕΕ εκτός Ευρωζώνης και παρ' ότι επρόκειτο για μια διακυβερνητική συμφωνία, θεωρήθηκε βαρύνουσα σημασίας (Χρυσομάλλης, 2015). Η σημαντικότερη ρύθμισή του είναι πως υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να διατηρούν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς ή ακόμα και πλεονασματικούς (χρυσός κανόνας), περιορίζοντας το διαρθρωτικό έλλειμμα σε 0,5%, άρα αποτρέποντας τα κράτη-μέλη να συγκεντρώνουν συνεχώς νέα χρέη. Τα κράτη-μέλη με χρέος άνω του 60% του ΑΕΠ υποχρεούνται να λαμβάνουν μέτρα που μειώνουν το χρέος κατά τουλάχιστον 1/20 κάθε χρόνο (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014). Ο προαναφερθείς «χρυσός κανόνας» είναι υποχρεωτικό για τα κράτη να ενσωματωθεί στο εθνικό τους δίκαιο, και μάλιστα στην ανώτερη βαθμίδα του εσωτερικού δικαίου, δηλαδή στο Σύνταγμα (Χρυσομάλλης, 2015). Χαλαρότερο είναι το Δημοσιονομικό Σύμφωνο όταν η χώρα μαστίζεται από σοβαρή ύφεση ή όταν ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ είναι μικρότερος από 60%, οπότε και επιτρέπονται μεγαλύτερα ελλείμματα. Σε περίπτωση που η εκάστοτε χώρα δε συμμορφώνεται με τους κανόνες του Συμφώνου, τότε η Επιτροπή υποβάλλει συστάσεις για κυρώσεις στο Συμβούλιο, οι οποίες θεωρούνται ότι εγκρίνονται εάν στο Συμβούλιο δε συγκεντρωθεί πλειοψηφία που να τις απορρίπτει, σύμφωνα με τη μέθοδο της αντίστροφης πλειοψηφίας που εισήχθη στο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης ένα χρόνο νωρίτερα με το «εξάπτυχο» νομοθετικών πράξεων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017). Γενικά, οι οικονομικές κυρώσεις αφορούν κατά κανόνα τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης, όμως η Επιτροπή δύναται να υποβάλλει συστάσεις και στα υπόλοιπα κράτη-μέλη, συστάσεις που μπορούν να αφορούν την αναστολή χρηματοδότησης από τα ΕΔΕΤ. Η λειτουργία των ΕΔΕΤ στο πλαίσιο του νέου συστήματος διακυβέρνησης θα αναλυθεί διεξοδικότερα στη συνέχεια.

Σε περίπτωση που κάποιο κράτος-μέλος θεωρήσει πως άλλο κράτος δεν συμμορφώνεται προς τις υποχρεώσεις του Δημοσιονομικού Συμφώνου, μπορεί να προσφύγει εναντίον του στο Δικαστήριο της ΕΕ. Με τη σειρά του το ΔΕΕ δύναται να προχωρήσει σε επιβολή προστίμων, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις φτάνουν και το 1/1000 του ΑΕΠ του κράτους. Γενικά, για να μην καταστεί αναξιόπιστος ο κυρωτικός μηχανισμός, όπως στο παρελθόν, εκτός από το ΔΕΕ πρόστιμα μπορούν να επιβληθούν και από μια ανεξάρτητη αρχή, όχι όμως πλέον από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Πάντως, τα πρόστιμα που προβλέπονται στο Δημοσιονομικό Σύμφωνο αφορούν στα κράτη-μέλη που δεν

ενσωμάτωσαν στο εθνικό τους δίκαιο το χρυσό κανόνα και όχι για στα κράτη που δεν το τηρούν (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014).

Νέοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί και εργαλεία στήριξης

Η ανάγκη που παρουσιάστηκε για σταθεροποίηση των κρατών-μελών και του χρηματοπιστωτικού συστήματος από την έναρξη της κρίσης και έπειτα υποχρέωσε ΕΕ και Ευρωζώνη να δημιουργήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς στήριξης. Έτσι έθεσαν σε λειτουργία τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSM), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) και τελικά τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM).

Ο EFSF ήταν ένας από τους πρώτους μηχανισμούς στήριξης που τέθηκαν σε ισχύ το 2010, με προσωρινό χαρακτήρα, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με βασική στόχευση την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ουσιαστικά, ο μηχανισμός αυτός ήταν εργαλείο δανεισμού έκτακτης ανάγκης και αντλούσε κεφάλαια από τις χρηματοπιστωτικές αγορές με εγγύηση τον συνολικό προϋπολογισμό της ΕΕ. Έτσι, η Επιτροπή διαχειρίστηκε το μηχανισμό αυτό για να στηρίξει τις πιο εύθραυστες οικονομίες της ΕΕ που έδειχναν να ταλαιπωρούνται περισσότερο από την κρίση. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο πως σε αντίθεση με τους μετέπειτα μηχανισμούς και εργαλεία στήριξης, ο συγκεκριμένος μηχανισμός είχε ως εγγύηση τον προϋπολογισμό της ΕΕ, δηλαδή όχι μόνο των κρατών μελών που συμμετείχαν στο κοινό νόμισμα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχουν διαφωνίες όσον αφορά τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων κρατών ανάμεσα σε κράτη εντός και εκτός Ευρωζώνης. Το ταμείο του EFSF μπορούσε να φτάσει τα 60 δις ευρώ (Thompson, 2011).

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας αποτέλεσε με τη σειρά του ένα όργανο ειδικού σκοπού που συμφωνήθηκε από τα κράτη μέλη της ΕΕ το 2010 με στόχο τη χρηματοδοτική στήριξη των κρατών της Ευρωζώνης που αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες. Το εν λόγω ταμείο μπορούσε να δανειστεί έως 440 δις με την έκδοση ομολόγων ή άλλων χρεογράφων. Για την έκδοση των ομολόγων χρησιμοποιούσε ως εγγύηση κεφάλαια προερχόμενα από τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης με βάση το μερίδιό τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ. Υπήρξε, δηλαδή, μια σημαντική αλλαγή ως προς την εγγύηση, σε σχέση με τον προηγούμενο μηχανισμό. Ο δανεισμός από το όργανο αυτό προς κάποιο κράτος μέλος της

Ευρωζώνης, το οποίο δεν μπορούσε να δανειστεί πλέον από τις αγορές σε αποδεκτές τιμές, γινόταν αφού πρώτα είχε συμφωνηθεί οικονομικό πρόγραμμα του κράτους με την Επιτροπή και το ΔΝΤ και είχε υπογραφεί μνημόνιο κατανόησης με τους όρους του επικείμενου δανεισμού (Παπαδόπουλος, 2015).

Και ο EFSM και το EFSF λειτούργησαν έως το 2013 και στη συνέχεια αντικαταστάθηκαν από τον, μόνιμο πλέον, Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM), καθώς έγινε σαφές πως ένας τέτοιος μηχανισμός είναι αναγκαίος μόνιμα ως δανειστής έσχατης ανάγκης, εφόσον η ΕΚΤ δεν επιτρέπεται να παίζει αυτό το ρόλο για τα κράτη μέλη. Μπορεί να χορηγεί δάνεια σε μέλη της Ευρωζώνης που αδυνατούν πλέον να δανειστούν από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, κυρίως λόγω του υψηλού δημοσίου χρέους τους, και είναι ένα από τα μεγαλύτερα στο είδος του ταμεία παγκοσμίως. Το μόνιμο αυτό πρόγραμμα χρηματοδότησης για τα μέλη της Ευρωζώνης ξεκίνησε με δανειοδοτική ικανότητα 500 δις ευρώ και προοπτική να ξεπεράσει τα 700 δις. Ο εν λόγω μηχανισμός δύναται να δανείζει απευθείας τα κράτη της Ευρωζώνης, καθώς και να αγοράζει κρατικά ομόλογα στην πρωτογενή ή τη δευτερογενή αγορά ομολόγων. Ακόμη, μπορεί να υποστηρίξει άμεσα τις τράπεζες των κρατών αυτών με ανακεφαλαιοποίηση ή παρέχοντας χρήματα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή στη μετοχική σύνθεση. Για τη λειτουργία του υπό εξέταση μηχανισμού χρειάζεται ομοφωνία, εκτός εάν μια περίπτωση θεωρηθεί ως έκτακτη ανάγκη, οπότε και γίνεται να παρθεί απόφαση με το 85% της πελοψηφίας. Σε περίπτωση δανεισμού μίας χώρας, η εν λόγω χώρα υποχρεούται να υιοθετήσει πολιτικές που συμφωνούνται μετά από διαπραγμάτευση και οι εκταμιεύσεις των δόσεων εξαρτώνται από την αποτελεσματική και ειλικρινή υιοθέτηση των συμφωνηθέντων. Συνήθως, οι όροι δανεισμού είναι πολύ ασυτηροί και σε άμεση συνάρτηση με τις προβλέψεις του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, απαιτώντας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Ως εκ τούτου, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας ενισχύει την εμπιστοσύνη των χρηματοπιστωτικών αγορών σε σχέση με την ικανότητα των εν λόγω χωρών να εξοφλήσουν τα χρέη τους και να ανακτήσουν την ανταγωνιστικότητά τους σε εύθετο χρόνο. Εν κατακλείδι, συμβάλλει στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην ευρωζώνη ως σύνολο (Παπαδόπουλος, 2015).

Two-pack

Το 2013, υιοθετήθηκε το λεγόμενο «δίπτυχο» νομοθετικών πράξεων που ισχύουν μόνο για τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης και ήρθαν να καλύψουν τις ανεπάρκειες του «εξαπτύχου». Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως η οικονομική διακυβέρνηση μέσα στην κρίση εξελίσσεται συνεχώς. Οι δύο νέοι κανονισμοί καθιερώνουν αυστηρότερο έλεγχο της Επιτροπής στα δημόσια οικονομικά των κρατών-μελών της Ευρωζώνης και εποπτεία των εθνικών προϋπολογισμών από τα θεσμικά όργανα. Η έγκριση του εθνικού προϋπολογισμού στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού εξαμήνου είναι απαραίτητη προϋπόθεση, πριν κατατεθεί στη Βουλή για ψήφιση.

Οι εν λόγω δύο Κανονισμοί στοχεύουν στην εμβάθυνση της οικονομικής διακυβέρνησης στη ζώνη του ευρώ. Ο Κανονισμός 473/2013 θέτει κοινά δημοσιονομικά χρονοδιαγράμματα για την εποπτεία των εθνικών προϋπολογισμών από την Επιτροπή, η οποία κατά περίπτωση δύναται να ζητήσει ακόμη και αναθεώρηση προϋπολογισμού. Ακόμα, θέτει πιο αυστηρά κριτήρια για κράτη μέλη που έχουν τεθεί σε ΔΥΕ, αφού υποχρεούνται να παρουσιάζουν προγράμματα οικονομικής εταιρικής σχέσης με διορθωτικά μέτρα για το έλλειμμα. Ο Κανονισμός 472/2013 αφορά εκτενέστερα τα κράτη που αντιμετωπίζουν χρηματοπιστωτικά προβλήματα και θέτει κανόνες για τον καλύτερο έλεγχο και εποπτεία αυτών τουλάχιστον για όσο διάστημα δεν έχει αποπληρωθεί το 75% της χορηγηθείσας χρηματοδοτικής βοήθειας (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλο, 2017).

Η τόση αυστηρότητα των συγκεκριμένων κανονισμών, που φτάνει μέχρι και τη νομοθετική παρέμβαση, βασίστηκε στο γεγονός πως οι πολιτικές μιας χώρας της Ευρωζώνης φέρονται να είχαν σημαντικές επιπτώσεις στα υπόλοιπα μέλη. Για την εφαρμογή των παραπάνω σε κάθε κράτος συστάθηκαν ανεξάρτητες αρχές όπως τα «δημοσιονομικά συμβούλια» και τα «Γραφεία Προϋπολογισμού» που ελέγχουν τον εθνικό προϋπολογισμό και ελέγχονται από το κοινοβουλευτικό σώμα και όχι από την κυβέρνηση (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους).

Η νέα λειτουργία των Επενδυτικών και Διαρθρωτικών Ταμείων

Πολλές χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, αντλούν σημαντικούς πόρους από τα διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία της ΕΕ (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, ΤΣ, ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ). Λ.χ. για την τρέχουσα χρονική περίοδο 2014-2020 η Ελλάδα θα αντλήσει από τα ταμεία αυτά- χωρίς να

υπολογίζεται η εθνική συνεισφορά η οποία συμπληρώνει την ενωσιακή βοήθεια- πάνω από 16 δις ευρώ, τα οποία θα τονώσουν το ΑΕΠ και θα δημιουργήσουν θέσεις εργασίας, υποδομές κ.λπ. Γενικότερα, η συνεισφορά των ΕΔΕΤ είναι αδιαμφισβήτητη και κατά κανόνα τα κράτη της περιφέρειας θεωρούνται χώρες λήπτριες, αφού λαμβάνουν μεγαλύτερα ποσά από όσα διαθέτουν για τη λειτουργία των ταμείων. Η λειτουργία και η εξέλιξή τους θεωρήθηκε εξαρχής μοχλός άμβλυνσης των διαφορών των κρατών της ΕΕ και σύγκλισης, ονομαστικής και πραγματικής.

Με το σύστημα της οικονομικής διακυβέρνησης να αλλάζει και να γίνεται αυστηρότερο σε όλους τους τομείς, δε θα μπορούσε η λειτουργία των ΕΔΕΤ να διαφύγει την προσοχή των ιθυνόντων, καθώς τα εύρωστα οικονομικά χρόνια δεν υπήρχε αποτελεσματική εποπτεία των χρημάτων που δίδονταν και κατασπαταλήθηκαν πόροι που προοριζόνταν να διορθώσουν αυτά ακριβώς τα διαρθρωτικά προβλήματα που δεν επέτρεψαν σε πολλές ευρωπαϊκές οικονομίες να εξέλθουν αλώβητες από την κρίση (χαμηλή ανταγωνιστικότητα, χαμηλή παραγωγικότητα, ανεπαρκείς υποδομές κ.α.).

Πλέον, η αξιοποίηση των εν λόγω πόρων θεμελιώνεται στα Σύμφωνα Εταιρικής Σχέσης που διαδέχονται τα ΕΣΠΑ. Όποιο κράτος μέλος λαμβάνει οικονομική ενίσχυση από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και βρίσκεται σε πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής είναι σε επισφαλή θέση, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δύναται να αναθεωρεί μονομερώς τα ΣΕΣ. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή μπορεί να συμμετέχει σε κάθε πρόγραμμα που αφορά κράτος το οποίο λαμβάνει οικονομική βοήθεια από τον ΕΜΣ, ακόμα και να το κράτος είναι αντίθετο προς τη συμμετοχή αυτή. Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία του εν λόγω συστήματος είναι πως η εκταμίευση πόρων από τα ΕΔΕΤ θα συναρτάται με την επίτευξη στόχων που έχουν τεθεί στα Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων σχετικά με μακροοικονομικούς δείκτες. Σε αντίθετη περίπτωση, είναι δυνατόν να αναστέλλεται ή και να ακυρώνεται η χρηματοδότηση. Στη συνέχεια, ακόμη και στην περίπτωση που ικανοποιούνται οι πρότεροι όροι και δίδεται η χρηματοδότηση, υπάρχουν και ύστεροι όροι για την αποτελεσματική αξιοποίησή τους, δηλαδή συγκεκριμένοι δείκτες και εποδόσεις που πρέπει να επιτυγχάνει το χρηματοδοτούμενο κράτος για να συνεχιστούν οι εκταμιεύσεις. Συνολικά, η λειτουργία των ΕΔΕΤ χάνει τον πρότερο ελαστικό χαρακτήρα της και θέτει την Επιτροπή ως εποπτικό μηχανισμό που δύναται να συμμορφώνει τα κράτη μέλη προς τις

κοινές επιδιώξεις. Η συσχέτιση που έχει γίνει και η αιρεσιμότητα των πόρων ανάλογα με τους μακροοικονομικούς στόχους στηρίζεται στην πεποίθηση πως τα ΕΔΕΤ και η λειτουργία τους πρέπει να συμβαδίζουν με τη γενικότερη οικονομική πολιτική του Συμβουλίου. Προς το σκοπό αυτό θεωρήθηκε πως η εμπλοκή της Επιτροπής σε τέτοιο βαθμό θα βελτιώσει την αποτελεσματικότητα στη αξιοποίηση των πόρων και τα ΣΕΣ θα εξυπηρετούν καλύτερα το σκοπό τους, ήτοι την απασχόληση, την κανοτομία, την κατάρτιση και την ενεργειακή αυτάρκεια (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους).

Ωστόσο, στην αιρεσιμότητα αυτή έχει ασκηθεί ήδη δριμεία κριτική, καθώς δημιουργεί σοβαρά προβλήματα σε χώρες οι οποίες μαστίζονται από την οικονομική κρίση, έχουν λάβει βοήθεια από τον ΕΜΣ και άρα βρίσκονται σε αυστηρότερο πρόγραμμα εποπτείας και πρέπει επιπλέον να ξεχάσουν την αθρόα εισροή πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία. Συμπληρωματικά, υπάρχουν πολλές αντιδράσεις για την αιρεσιμότητα που επισημαίνουν ότι η τακτική αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη βασική αποστολή των ΕΔΕΤ, που όπως προαναφέρθηκε είναι η άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ Βορρά και Νότου, μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Ετήσιος κύκλος συντονισμού: Ευρωπαϊκό εξάμηνο

Το ευρωπαϊκό εξάμηνο αποτελεί έναν ετήσιο κύκλο συντονισμού των οικονομικών πολιτικών/δραστηριοτήτων της ΕΕ που κινείται στη βάση των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και σύμφωνα και τις δεσμεύσεις που επιβάλλει το ΣΣΑ. Στόχος της πολύπλοκης διαδικασίας του ευρωπαϊκού εξαμήνου είναι να διασφαλιστεί πως θα υπάρξει οικονομικός συντονισμός και πως οι ενδεχόμενες κακοσχεδιασμένες εθνικές πολιτικές ενός κράτους δε θα έχουν σοβαρό αντίκτυπο σε άλλες. Στην αρχή του ευρωπαϊκού εξαμήνου το Νοέμβριο εκδίδεται η ετήσια έκθεση της Επιτροπής για την ανάπτυξη, η οποία και δίνει της κατευθυντήριες γραμμές για το επόμενο έτος όσον αφορά την οικονομική πολιτική. Τα κράτη-μέλη καταρτίζουν Μεσοπρόθεσμα Πλαίσια Δημοσιονομικής Στρατηγικής τετραετούς διάρκειας που όμως επικαιροποιούνται ώστε να διασφαλίζεται ότι ο δημοσιονομικός σχεδιασμός του κράτους εντάσσεται σε ένα γενικότερο πολυετές σχέδιο και συνάδει με τις κατευθύνσεις της Ένωσης. Αφού τα ΜΠΔΣ αξιολογηθούν από το Συμβούλιο και την Επιτροπή αποτελούν τη βάση για την κατάρτιση των εθνικών προϋπολογισμών που πρέπει να κινούνται εντός των ορίων του ΜΠΔΣ. Το ΜΠΔΣ περιέχει ενδεικτικούς ή δεμσευτικούς

στόχους για τα ελλείμματα ή τα πλεονάσματα της γενικής κυβέρνησης και τις δεσμευτικές ανώτατες δαπάνες των Υπουργείων. Γενικά, το «εξάπτυχο» και το «δίπτυχο» (όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια) αυξάνουν πολύ τον έλεγχο και τις αρμοδιότητες της Επιτροπής όσον αφορά τον προϋπολογισμό του κράτους και άλλες πολιτικές. Αν η δημοσιονομική εξέλιξη αποκλίνει από τα όρια που έχουν συμφωνηθεί για την αύξηση των δημοσίων δαπανών το κράτος καλείται να υποβάλλει νέο σχέδιο δαπανών και σε περίπτωση που δεν γίνονται οι απαραίτητες διορθώσεις θα επιβάλλονται κυρώσεις. Έτσι η Επιτροπή ασκεί προληπτική εποπτεία στην κατάρτιση των εθνικών προϋπολογισμών, ενώ ειδικά για τα μέλη που βρίσκονται σε ΔΥΕ έχει περισσότερες δυνατότητες παρέμβασης και ελέγχου κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού τους (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2014).

Αυστηρότερη εποπτεία τραπεζών και Τραπεζική Ένωση

Όπως προαναφέρθηκε η κρίση δημοσίου χρέους των κρατών-μελών της ευρωζώνης και γενικά της ΕΕ ήταν αιτιωδώς συνδεδεμένη με τη χρηματοπιστωτική κρίση, καθώς η ανυπαρξία ενός συστήματος αυστηρής εποπτείας των τραπεζών σε ευρωπαϊκό επίπεδο οδήγησε στην ανάγκη να διασώσουν οι κυβερνήσεις της ΕΕ τις τράπεζες χρησιμοποιώντας χρήματα των φορολογουμένων. Αυτό σταδιακά οδήγησε στην εκτόξευση του δημόσιου χρέους ορισμένων χωρών και στη συνέχεια σε βαθιά οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Η ανάγκη που εμφανίστηκε για τη δημιουργία ενός αυστηρού εποπτικού μηχανισμού του τραπεζικού τομέα ήταν σοβαρή και ξεκίνησε να υλοποιείται άμεσα, με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ήδη από το 2009 να προτείνει την έγκριση ενός ενιαίου συστήματος κανόνων που θα δεσμεύουν τα τραπεζικά ιδρύματα, τα οποία δραστηριοποιούνται εντός ενιαίας αγοράς. Ένα χρόνο αργότερα η Επιτροπή πρότεινε επιπρόσθετους κανόνες και ξεκίνησε η σύσταση νέων πανευρωπαϊκών αρχών οι οποίες θα αξιολογούν την αντοχή των τραπεζικών ιδρυμάτων απέναντι σε ενδεχόμενες χρηματοπιστωτικές κρίσεις όπως αυτή που βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη και ανέδειξε την ανετοιμότητά τους και την έκθεσή τους σε επικίνδυνα ομόλογα. Ο βασικός στόχος ήταν να λειτουργούν τα τραπεζικά ιδρύματα με πλήρη υπευθυνότητα στο εξής, ώστε να μην πλήττεται σε καμία οικονομική συγκυρία η αξιοπιστία τους και η ικανότητα δανεισμού τους με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ασφάλεια των καταθέσεων των πολιτών της ΕΕ. Στο παρελθόν φάνηκε πως ο συσχετισμός αυτός μεταξύ τραπεζών και κρατών είναι καταστροφικός, αφού η πτώχευση μιας τράπεζας μπορεί να επιδεινώσει τα δημόσια

οικονομικά της χώρας και, αντίστροφα, μια ενδεχόμενη πίεση στα κρατικά ομόλογα δύναται να οδηγήσει σε μη ομαλή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Επομένως, η διάλυση αυτού του δεσμού κρίθηκε αναγκαία. Προς το στόχο αυτό, το 2012 δρομολογήθηκε η δημιουργία μιας Τραπεζικής Ένωσης, η οποία θα υλοποιηθεί σταδιακά μέσα από διάφορα διακριτά στάδια, ενώ πρωτεύοντα ρόλο θα διαδραματίζει εύλογα η ΕΚΤ, η οποία ούτως ή άλλως είχε ήδη αρμοδιότητες εποπτείας των τραπεζών της Ευρωζώνης. Η Επιτροπή πρότεινε μεταξύ άλλων τη δημιουργία ενός ταμείου διάσωσης των τραπεζικών ιδρυμάτων της ευρωζώνης, το οποίο θα χρηματοδοτείται από εισφορές που θα επιβάλλονται στις τράπεζες σε εθνικό επίπεδο, ώστε να είναι βέβαιο πως οποιεσδήποτε αβλεψίες και κακοδιαχείριση των τραπεζών θα καλύπτεται με ίδιες πηγές και όχι με χρήματα των ευρωπαίων φορολογουμένων. Σαν απάντηση στην κρίση, πολλοί κανονισμοί και οδηγίες της ΕΕ θεσπίστηκαν ή επικαιροποιήθηκαν, δημιουργώντας το ενιαίο εγχειρίδιο κανόνων για χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, το οποίο είναι η βάση της ευρωπαϊκής τραπεζικής ένωσης. Αυτά τα νομικά μέσα εξασφαλίζουν ισχυρές κανονιστικές ρυθμίσεις και ίσους όρους ανταγωνισμού για τις τράπεζες και μια πραγματική ενιαία αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Όπως αποφασίστηκε, η εποπτεία, η εξυγίανση και η χρηματοδότηση της εξυγίανσης μεγάλων και σημαντικών τραπεζών θα διενεργούνται στο επίπεδο της Τραπεζικής Ένωσης, η οποία προβλέπεται να υλοποιηθεί με βάση τρεις πυλώνες. Μέχρι στιγμής έχουν υλοποιηθεί οι δύο πρώτοι πυλώνες της Τραπεζικής Ένωσης, δηλαδή ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός και ο Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης. Ο ΕΕΜ άρχισε τη λειτουργία του το Νοέμβριο του 2014 και ασκεί προληπτική εποπτεία, ενώ ο ΕΜΕ από τον Ιανουάριο του 2016 διαχειρίζεται το Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης. Ο τρίτος πυλώνας του εγχειρήματος, ωστόσο, δεν έχει καν ξεκινήσει να υλοποιείται, ενώ κρίνεται ως απαραίτητος για την αποτελεσματικότητα της προσπάθειας αυτής. Πρόκειται για ένα ενιαίο σύστημα ασφάλισης των καταθέσεων και παράλληλα για ένα αποτελεσματικό κοινό δημοσιονομικό σύστημα στήριξης ως έσχατη λύση. Δυστυχώς, η δραστηριοποίηση σε αυτόν τον τομέα είναι ελλιπής, καθώς συνεπάγεται υψηλό βαθμό ενοποίησης και εμπάθυνση της ολοκλήρωσης και της εξελικτικής διαδικασίας, άρα και σημαντικές εκχωρήσεις κυριαρχίας και αρμοδιοτήτων. Επομένως, τα κράτη προχωρώντας ή αντίθετα διστάζοντας να προχωρήσουν σε τέτοια βήματα καταδεικνύουν τη διάθεσή τους για αυτήν την εμπάθυνση. Τα κράτη μέλη, παρά τις καθυστερήσεις, συνεχίζουν

να υλοποιούν τις πολιτικές των δύο πρώτων πυλώνων που έχουν ξεκινήσει τη λειτουργία τους και έχουν συμφωνήσει να συγκροτήσουν ένα κοινό δημοσιονομικό σύστημα στήριξης, το αργότερο έως το τέλος του 2023 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017).

Κοινό δημοσιονομικό σύστημα στήριξης ως έσχατη λύση

Η σωστή λειτουργία του EEM και του EME θεωρείται πως θα μειώσει αισθητά τον κίνδυνο χρεοκοπίας των τραπεζικών ιδρυμάτων και πως θα διασφαλίζει την προστασία των ευρωπαϊών φορολογουμένων σε περίπτωση που οι τράπεζες χρειάζονται εξυγίανση. Στο ίδιο πλαίσιο έχουν ληφθεί και τεθεί σε εφαρμογή επιπρόσθετα μέτρα για την ορθή διαχείριση πιθανών κρίσεων, την αστηρότερη εποπτεία χρηματοδοτικών ανοιγμάτων και της δανειοδοτικής δραστηριότητας, τη διασφάλιση ρευστότητας σε όλες τις φάσεις του οικονομικού κύκλου και την έγκαιρη πρόβλεψη και αντιμετώπιση των συστημικών προβλημάτων.

Ωστόσο, παρά το παραπάνω πλαίσιο και σύστημα εποπτείας, τα κράτη μέλη συμφώνησαν πως δεν είναι δυνατό να αποτραπεί εντελώς το ενδεχόμενο μιας ισχυρής χρηματοπιστωτικής κρίσης και κατά συνέπεια η ανάγκη χρηματοδότησης των τραπεζικών ιδρυμάτων από τα κράτη. Με βάση αυτήν την παραδοχή, συμφώνησαν πως η αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος που καλείται Τραπεζική Ένωση εξαρτάται εν πολλοίς από ένα επιπλέον βήμα. Πρόκειται για την ύπαρξη ενός έσχατου εργαλείου, ενός δημοσιονομικού συστήματος στήριξης. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει πρώτα να επιτευχθεί ο μέγιστος δημοσιονομικός συντονισμός και στη συνέχεια να υπάρχει η ανάλογη εκχώρηση αρμοδιότητας για μεταβίβαση εισοδημάτων. Αυτό θα σημαίνει πως προσωρινά, σε έκτακτες περιόδους, θα υπάρχει αμοιβαιοποίηση των κινδύνων των τραπεζικών ιδρυμάτων, αλλά όσα κεφάλαια μεταφέρονται θα επιστρέφονται μακροπρόθεσμα διαμέσου του Ταμείου Εξυγίανσης (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2017).

Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλισης Καταθέσεων

Στις 24 Νοεμβρίου 2015, η Επιτροπή προέβη σε νομοθετική πρόταση σχετικά με τον τρίτο πυλώνα της Τραπεζικής Ένωσης και συγκεκριμένα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλισης Καταθέσεων, το οποίο θα υλοποιηθεί με βάση τα υπάρχοντα εθνικά συστήματα εγγύησης καταθέσεων που μέχρι τώρα δεν υποστηρίζονται ούτε συντονίζονται από ένα ενιαίο

ευρωπαϊκό σύστημα. Το ΕΣΑΚ θα εισαχθεί σταδιακά και συνοδεύεται από αυστηρές δικλίδες ασφαλείας και μέτρα για τη μείωση των τραπεζικών κινδύνων.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει ξεκινήσει τη σχετική εσωτερική του διαδικασία. Η εισηγήτρια δημοσιοποίησε το έγγραφο εργασίας της για το ΕΣΑΚ στις 16 Ιουνίου 2016. Σε αυτό τονίζεται η ανάγκη μιας εκτίμησης αντικτύπου σχετικά με το ΕΣΑΚ από την Επιτροπή, καθώς και συγκεκριμένων μέτρων στο θέμα της μείωσης των κινδύνων.

Επίσης με την Οδηγία 2014/49/ΕΕ για τα εθνικά συστήματα εγγυήσεων καταθέσεων επιδιώκεται μία μεγαλύτερη εναρμόνισή τους. Με βάση αυτή την οδηγία καθιερώθηκαν κοινοί κανόνες σχετικά με την χρηματοδότηση των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων, σχετικά με τις αποζημιώσεις και με το όριο κάλυψης των καταθέσεων (Γκόρτσος, 2015).

Συμπεράσματα

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ ένα χρόνο νωρίτερα και γρήγορα κατέληξε σε παγκόσμια πλήττοντας φυσικά και τον ευρωπαϊκό χώρο, ήταν τελικά μία από τις πιο μεγάλες κρίσεις της σύγχρονης ιστορίας. Μάλιστα, οι πιο αδύναμες χώρες της Ευρωζώνης, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, αντιμετωπίζουν ακόμη προβλήματα από την κρίση χρέους στην οποία μετεξελίχθηκε η χρηματοπιστωτική κρίση. Αυτές οι συνθήκες που δημιουργήθηκαν οδήγησαν σε πολυάριθμες συζητήσεις για το μέλλον της Ευρωζώνης αλλά και της ΕΕ στο σύνολό της, οι οποίες πολλές φορές κυμαίνονται ανάμεσα στο δίπολο διάλυση ή ολοκλήρωση. Συγκεκριμένα, η κρίση έφερε στην επιφάνεια σοβαρότατες δομικές δυσλειτουργίες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και η ΕΕ φάνηκε ανίκανη να αντιμετωπίσει άμεσα και αποτελεσματικά την κατάσταση πριν η κρίση λάβει μεγάλες διαστάσεις. Η καθυστερημένη, σαστισμένη και υποτονική αντίδρασή της οδήγησε σε ιδιαίτερα δυσχερή θέση τις μικρές οικονομίες που δεν μπορούσαν να επηρεάσουν την πολιτική της ΕΕ και τις χώρες που είχαν σοβαρές παθογένειες και διαρθρωτικά προβλήματα, όπως διαρθρωτικά ελλείμματα και μεγάλο δημόσιο χρέος. Η αντίδραση της ΕΕ στην κρίση οφείλεται εν πολλοίς στην αδύναμη οικονομική ένωση που είχε δημιουργήσει, την ίδια στιγμή που η νομισματική ένωση ήταν αδιαμφισβήτητη. Αυτό συνέβη επειδή η νομισματική ένωση διευκόλυνε το εμπόριο και τις συναλλαγές ανάμεσα στα κράτη-μέλη και ήταν επιθυμητή, ενώ η οικονομική ένωση και η εκχώρηση της οικονομικής κυριαρχίας δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Τα κράτη, δηλαδή, δεν ήταν έτοιμα να εκχωρήσουν την οικονομική τους κυριαρχία, η οποία συνιστά σύμβολο της πολιτικής κυριαρχίας.

Ωστόσο, και παρά την ανεπάρκεια του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, πολλοί διανοούμενοι αλλά και πολιτικοί ηγέτες είδαν την κρίση σαν μια ευκαιρία για μια καλύτερη Ευρώπη, για μια βαθύτερη ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος που θα εκκινούσε μόλις σχεδιάζοταν ένα καλύτερο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης. Πράγματι, από την αρχή της κρίσης έως σήμερα έχουν δημιουργηθεί ποικίλοι μηχανισμοί και εργαλεία που στοχεύουν στην εξυγίανση των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών μεγεθών των χωρών της ΕΕ και ιδιαίτερα της Ευρωζώνης, ενώ παράλληλα θα μεριμνούν για τη διατήρησή τους σε φυσιολογικά επίπεδα. Έτσι, σήμερα μέσα από αυτούς τους μηχανισμούς υπάρχει η δυνατότητα άμβλυνσης των ανισοτήτων μεταξύ Βορρά-Νότου, σύγκλισης των οικονομιών και χρηματοδοτικής στήριξης των προβληματικών χωρών ώστε να μην καταρρεύσουν και

να μην παρασύρουν και τις υπόλοιπες χώρες της ενιαίας αγοράς. Ακόμη, δίνεται έμφαση στην εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος και στην οργάνωσή του με τέτοιο τρόπο που δε θα επιτρέψει να συμβεί μια μελλοντική τραπεζική κρίση, αλλά και ακόμα και αν συμβεί να μην έχει σοβαρό αντίκτυπο στα δημόσια οικονομικά των κρατών-μελών.

Αναμφίβολα, οι μηχανισμοί που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του νέου ενισχυμένου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης σηματοδοτούν σημαντικές εκχωρήσεις κυριαρχίας από τα κράτη μέλη προς τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, ενώ πιο συγκεκριμένα για όσες χώρες μέλη έχουν υιοθετήσει το κοινό νόμισμα, η εκχώρηση κυριαρχίας είναι ακόμη μεγαλύτερη. Με την έννοια της εκχώρησης κυριαρχίας εννοείται η αυξανόμενη εποπτεία και ο αυστηρός έλεγχος των δημόσιων οικονομικών του κράτους, η δυνατότητα επιβολής σοβαρών κυρώσεων για παράβαση των ορίων, ακόμη και ο έλεγχος του εθνικού προϋπολογισμού. Τέλος, υπάρχει εντεινόμενη συνεργασία ακόμη και σε τομείς που το σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης προ κρίσης δεν άγγιζε όπως π.χ. η αγορά εργασίας, η εκπαίδευση κ.λπ. Φαίνεται, επομένως, πως τα κράτη προχωρούν σε εμβάθυνση της ολοκλήρωσης σε ορισμένους τομείς, αλλά και σε διεύρυνση της ολοκλήρωσης σε κάποιους άλλους.

Είναι βέβαιο πως τα κράτη είναι ακόμη νομικά κυρίαρχα, διότι αν η κυριαρχία τους είχε υποχωρήσει στη θέση της θα είχε αναδειχθεί ένα ευρωπαϊκό κυρίαρχο κράτος, κάτι που δεν έχει συμβεί και δε διαφαίνεται στον ορίζοντα σαν πιθανό ενδεχόμενο. Ωστόσο, παρατηρείται συνεχής εκχώρηση αρμοδιοτήτων και μία ολοένα εντονότερη συνεργασία και εναρμόνιση μεταξύ των πολιτικών των κρατών μελών, στην προκειμένη της οικονομικής πολιτικής. Σε ό,τι άπτεται αυτής, τα κράτη εκχωρούν κυριαρχία, αρμοδιότητες και δικαιώματα προς τους θεσμούς με τους οποίους όμως βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση. Οι θεσμοί που διαχειρίζονται τις εν λόγω αρμοδιότητες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης δε λειτουργούν ανεξάρτητα από τα κράτη αλλά μαζί με αυτά ως μέλη της νέας συναρχικής συλλογικότητας. Αυτό που δε φάνηκε να κατορθώνεται προ κρίσης, υπάρχει τώρα η ευκαιρία να διορθωθεί και τα κράτη δείχνουν να κατανοούν πως η ήδη αυξημένη αλληλεξάρτησή τους δεν αφήνει περιθώρια για οπισθοδρόμηση όσον αφορά την ολοκλήρωση μεταξύ τους. Τα οικονομικά και χρηματοπιστωτικά προβλήματα που εμφανίζονται διαμέσου της κοινής αγοράς και της αλληλεξάρτησής τους διαχέονται σε όλα τα κράτη. Επομένως, η εμβάθυνση της ολοκλήρωσης και η πορεία προς τη συναρχία

καθίσταται μονόδρομος για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων. Όλα αυτά με δεδομένο πως η συναρχία δεν καταστρατηγεί την κρατική κυριαρχία, ούτε επιβάλλει την πλήρη και άκριτη εκχώρηση αρμοδιοτήτων προς μια κεντρική υπερεθνική κυβέρνηση, αλλά μέσα από συνεχείς διευθετήσεις οδηγεί σε αυξημένες συνεργασίες, εναρμόνιση και συντονισμό στους τομείς εκείνους που θεωρείται σκόπιμο να υπάρχει κοινή κυριαρχία, εν τω προκειμένω στον οικονομικό τομέα.

Όσον αφορά στη χώρα μας σε σχέση με το νέο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης υπάρχουν πολλά που μπορούν να ειπωθούν. Η Ελλάδα ως το κράτος που ακόμη δυσκολεύεται να ορθοποδήσει βρίσκεται κάτω από αυστηρή εποπτεία υποκείμενη στα πιο αυστηρά πλαίσια που ορίζει το εν λόγω σύστημα. Σε κάθε περίπτωση αν θέλει να παραμείνει στην Ευρωζώνη και να απομακρύνει περισσότερο τον κίνδυνο εξόδου από αυτήν, τότε θα πρέπει να υιοθετήσει ολοκληρωτικά τους κανόνες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, με ουσιαστική εφαρμογή τους και όχι με τυπική απλώς αποδοχή. Η εφαρμογή τους από το σύνολο της εθνικής διοίκησης της χώρας μπορεί να είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αλλά μακροπρόθεσμα θα οδηγήσει σε βελτίωση της λειτουργίας και της απόδοσης των μηχανισμών της διοίκησης και στην αναδιοργάνωση των δυσλειτουργικών δομών της χώρας.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Arestis, P., Sawyer, M. (eds.). (2012) *The Euro crisis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.

Balassa, B. (1962) *The Theory of Economic Integration*. London: Allen and Unwin.

Chang, M. (et al.) (2013). “Redifining European economic governance». *Journal of European integration*, April 2013, p. 195-373.

Cottarelli, C. (2012) Sovereign Debt Crisis: Why in Europe and not Elsewhere?. *Intereconomics* 1/2012, pp. 74-75.

De Grauwe, P. (2011) “Managing a fragile Eurozone”. *Voxeu.org*. 10 May 2011. Available at: <http://voxeu.org/article/managing-fragile-eurozone> (last accessed 10/9/2017).

Eichengreen, B. (2009). Was the euro a mistake?, *VoxEU*. Available at: <http://voxeu.org/index.php?q=node/2815> (last accessed 20/10/2017)

European Commission. (2017) *Design failures in the Eurozone - can they be fixed?*, EU Publications, Available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2013/ecp491_en.htm (last accessed 28/10/2017).

Gros, D. (2011) *Economic Governance. Sense and Nonsense of the Euro-Plus Pact*. Available at: <http://www.institutdelors.eu/media/tgae20112bgrosalcidi.pdf?pdf=ok> (last accessed 05/10/2017)

Haas, E. (1968) *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*. Standford: Standford University Press.

Johnson, H., Swoboda, A. (2013) *The economics of Common Currencies*. London: Routledge.

Katsanidou, A. (2013) *The Euro Crisis and the new Dimension of Contestation in National Politics*. Available at: http://www.academia.edu/3706165/The_Euro_Crisis_and_the_new_Dimension_of_Contestation_in_National_Politics (last accessed at 18/9/2017).

Lapavitsas, C. (et al.). (2012) *Crisis in the Eurozone*. London: Verso Books.

Mitrany, D. (1966) *A Working Peace System*. Chicago: Quadrangle Books.

Schelkle, W. (2012). Good Governance in crisis or a good crisis for governance? A comparison of the EU and the US. *Review of International Political Economy*, 19 (1), p. 34-58.

Thompson, G. (2011) *The European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM)*. Available at: <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN05973#fullreport>

Wolf, M. (2012) Why the Eurozone Crisis is Not Over. *Financial Times*. Available at: <https://www.ft.com/content/74acaf5c-79f2-11e2-9dad-00144feabdc0?mhq5j=e5> (last accessed 25/9/2017).

Ελληνόγλωσση

Αλούπη, Ο.Α. (2015) *Η Οδηγία 2014/59 για την Εκκαθάριση & και Εξυγίανση Πιστωτικών Ιδρυμάτων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βενιζέλος, Ε. (2008) *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Βουλή των Ελλήνων. Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους. (2014) *Ενδιάμεση Έκθεση: Η νέα Οικονομική Διακυβέρνηση στη Ζώνη του Ευρώ και η Ελλάδα. Οι μηχανισμοί εποπτείας και αλληλεγγύης υπό όρους μετά το Μνημόνιο*. Αθήνα: Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους.

Γκόρτσος, Χ. (2011) *Εισαγωγή στο διεθνές χρηματοπιστωτικό δίκαιο: το διεθνές τραπεζικό δίκαιο μέσα στο σύστημα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γκόρτσος. Χ. (2015) *Η «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση»: μια συνοπτική θεώρηση των θεσμικών και κανονιστικών διαστάσεων*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο και Izmir University of Economics.

Ελληνική Ένωση Τραπεζών. (2014) *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, (επιμέλεια Μασουράκης, Μ. και Χρ.Βλ. Γκόρτσος) (2014), Αθήνα: έκδοση Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών. Διαθέσιμο στο: <http://www.hba.gr/Publications/Details/89> (τελευταία προσπέλαση 20/10/2017).

Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών. (2013) *Σύνοψη της ετησίας έκθεσης της EAT*. Luxembourg: Publications Office.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κανονισμός του ΕΚ και του Συμβουλίου περί κοινών διατάξεων για τα διαρθρωτικά ταμεία. Πρόταση, COM (2011) 615 final / 2.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2012) *Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ. Αυστηρότεροι κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση*. Luxembourg: Publications Office.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014) *Η Οικονομική Διακυβέρνηση της ΕΕ σε απλά λόγια*. Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-979_el.htm (τελευταία προσπέλαση 15/10/2017).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015) *Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση και το ευρώ. Για σταθερότητα, ανάπτυξη και ευημερία σε ολόκληρη την Ευρώπη*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2017). *Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης*. Διαθέσιμο στο: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_4.1.1.html (τελευταία προσπέλαση 10/9/2017).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2017). *Οικονομική Διακυβέρνηση*. Διαθέσιμο στο: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_4.1.4.html (τελευταία προσπέλαση 25/10/2017).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2017). *Το πλαίσιο των δημοσιονομικών πολιτικών της ΕΕ*. Διαθέσιμο στο:

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_4.2.1.html

(τελευταία προσπέλαση 15/10/2017).

Θεοδωρόπουλος, Σ. (1997) *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ολοκλήρωση: θεωρία και πολιτική*. Αθήνα: Σταμούλης.

Μούσης, Ν. (2011) *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*. 13^η εκδ. Αθήνα: Παπαζήσης.

Παντελής, Α. (2007) *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα: Λιβάνης.

Παπαδόπουλος, Π. (2015) *EFSM, EFSF, ESM: Ποιοί είναι & τι κάνουν οι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί διάσωσης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.ert.gr/featured/evrozoni/efsm-efsf-esm-pii-ine-ti-kanoun-i-evropaiki-michanismi-diasosis/> (τελευταία προσπέλαση 14/9/2017)

Παπακωνσταντίνου, Α. (2004) *Η συνταγματική διαρρύθμιση της εξωτερικής αρμοδιότητας: το μοντέλο της «μεταβλητής γεωμετρίας» με έναν θεσμικό κυρίαρχο*, Επιθεώρηση Δημόσιου και Διοικητικού Δικαίου, σελ. 237.

Παπαστάμκος, Γ. Και Κότιος, Α. (2011) *Η κρίση της Ευρωζώνης. Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής;*. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ydyh72mh> (τελευταία προσπέλαση 15/9/2017)

Ρουμελιώτης, Π. (2005) *Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση*. Αθήνα: Λιβάνης.

Τσάτσος, Δ. (2001) *Ευρωπαϊκή συμπολιτεία: για μια ένωση λαών με ισχυρές πατρίδες*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Τσάτσος, Δ. (2007) *Ευρωπαϊκή συμπολιτεία: για μια ΕΕ των κρατών, των λαών, των πολιτών και του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού*. Αθήνα: Λιβάνης.

Χαρδούβελης, Γκ.Α., Χρ.Βλ. Γκόρτσος (2011, επιμέλεια): *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*. Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Χατζηεμμανουήλ, Χ. (2012): «Οι τράπεζες και η κρίση του ευρώ: Πώς μια Τραπεζική Ένωση μπορεί να δώσει λύση στα προβλήματα της ευρωζώνης», *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2012.

Χατζηεμμανουήλ, Χ., (2008), Οργανωτική διάρθρωση της εποπτικής λειτουργίας στον χρηματοπιστωτικό τομέα: η διεθνής συζήτηση, στον συλλογικό τόμο: *Ενιαία εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα - Τιτλοποίηση απαιτήσεων*, Πρακτικά 1ου Ετήσιου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Τραπεζικού Δικαίου και Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χρυσομάλλης, Μ. (2015) *Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση: Ζητήματα δημοκρατίας και θεμελιωδών δικαιωμάτων*. Διαθέσιμο στο: <https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/KOM01180/xrisomalis.pdf> (τελευταία προσπέλαση 20/10/2017)

Χρυσοχόου, Δ. (2006) *Δοκίμιο για τη διεθνή θεωρία: Νέες μορφές κυριαρχίας και συναρχίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**
ΛΟΜΕΥ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)
Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος
τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479
www.ekdd.gr